

**ЛОКАЛНИ АКЦИОНИ ПЛАН ЗА ИНКЛУЗИЈУ РОМА И ЕГИПЋАНА ЗА ОПШТИНУ БЕРАНЕ
2025-2028.**

(Нацрт)

Беране, децембар 2024. године

САДРЖАЈ

1. УВОД

2. АНАЛИЗА СТАЊА

3. КЉУЧНЕ ПРОБЛЕМСКЕ ОБЛАСТИ

4. АКЦИОНИ ПЛАН

5. ПРАЋЕЊЕ (МОНИТОРИНГ), ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ПРОЦЕНА УСПЕШНОСТИ (ЕВАЛУАЦИЈА)

1. УВОД

Локални акциони план за социјалну инклузију Рома и Египћана у Општини Беране (у даљем тексту: ЛАП) представља плански акт којим локална управа дефинише мјере за спровођење политика којима ће се унаприједити положај ромске и египћанске заједнице. Основни принцип који поштују све мјере предвиђене овим планом јесте принцип равноправности и недискриминације.

Локални акциони план за социјалну инклузију Рома и Египћана за период 2025-2028. године је трећи документ Општине Беране који се односи на друштвену укљученост ромске и египћанске популације и рјешавање питања са којим се они суочавају у локалној заједници. Претходни Локални акциони планови донијети су за период 2013-2017. и 2019-2023. године.

Овај стратешки план је потпуно усклађен са методологијом израде стратешких планова коју је припремио Генерални секретаријат Владе Црне Горе а коју користе министарства и други државни органи приликом израде секторских политика (стратешких планова, програма, акционих планова...). На овај начин се жели ускладити планирање, реализација али и праћење остварвања постављених циљева у државним и локалним јавним политикама.

За разлику од других мање бројних народа и националних заједница који су укључени у савремене токове црногорског друштва Роми и Египћани су најугроженија и најмаргинализованија мањинска заједница у Црној Гори. Ниска економска моћ, низак степен образовања, веома мали број запослених, неадекватни стамбени услови, дискриминација, специфичан начин живљења и друге карактеристике, само су неки од узрока њиховог тешког положаја у друштву. До сада предузете мјере и активности у циљу побољшања положаја Рома и Египћана резултирале су веома значајним и видним, али не и посве довољним, позитивним промјенама. Интеграција Рома и Египћана један је од највећих изазова пред којим се налази Црна Гора. Земља не може постати демократско и развијено друштво, док сви њени грађани нијесу интегрисани на свим нивоима. Први корак ка интеграцији је образовање и брисање дистанце између већинског становништва и припадника оних група које су дуго на друштвеној маргини.

Вођени чињеницом да локална власт има посебну улогу у реализацији мјера за унапријеђивање положаја Рома и Египћана у приоритетним областима живота, као што су образовање, запошљавање, адекватно становање, приступ здравственој и социјалној заштити, као и прибављању личних докумената, промоцији интеркултуралног дијалога и заштити од дискриминације, приступило се изради документа који ће на квалитетан начин третирати њихове потребе и сва питања везана за рјешавање проблема са којима се суочавају.

Цијела заједница треба да прихвати чињеницу да су Роми и Египћани дио нашег друштва, са свим правима и обавезама које имају и припадници већинског становништва. Ово је управо и идеја која је иницирала формирање Радне групе за израду нацрта Локалног

акционог плана за социјалну инклузију Рома и Египћана у општини Беране за период 2025-2028. године. Иако Роми и Египћани још увијек живе у лошијим условима у односу на осталу популацију и да им је и даље, из различитих разлога, отежан приступ образовању, запошљавању, здравственим и социјалним услугама, морамо поменути да је локална управа у протеклом периоду уложила значајан напор да се ситуација промијени.

Општина Беране је у склопу ROMACTED програма (Идентификација и мапирање релевантних изазова са којима се суочава заједница Рома и Египћана у Црној Гори) учествовала у I и II фази наведеног програма чији су главни циљеви: подршка изградњи капацитета локалних власти и учешће ромских грађана у локалним плановима и пројектима, унапређење и проширење капацитета, знања и вјештина институција у раду на инклузији Рома и Египћана и оснаживање чланова ромско-египћанске заједнице како на индивидуалном, тако и на нивоу заједнице.

Овај документ урадила је Радна група састављена од представника локалне управе, Центра за социјални рад за општину Беране, Завода за запошљавање-Биро рада Беране, представника основне школе, предшколске установе, Дома здравља, Управе полиције-ЦБ Беране и НВО.

Процес израде документа започет је у марту а завршен у децембру 2024. године.

У процесу израде овог стратешког плана кориштена су претходно урађена истраживања од стране невладиних организација, међународних организација, институција а допринос у прикупљању података дали су сви чланови и чланице Радне групе за израду ЛАП-а.

Овим документом, Општина Беране исказује спремност да предузме неопходне мјере и активности, посебно мјере афирмативне акције у циљу стварања једнаких услова и шанси за ову популацију, елиминисање свих облика дискриминације и неједнакости, заштите њихових права, смањења сиромаштва и укључења у савремене друштвене токове, односно у друштвени и политички живот локалне заједнице.

Роми и Египћани представљају значајан дио популације Црне Горе, међутим, као и у многим земљама у којима живе, суочени су са проблемима веома ниског нивоа образовања и запослености, односно ради се о дијелу популације суоченом са проблемом друштвене маргинализације. Према постојећим подацима из посљедњег Пописа становништва, домаћинства и станова у Црној Гори из 2024. године 5,629, лице се изјаснило да припада ромској националности, што представља 0,9 % од укупног становништва, а највећи број живи на територији Подгорице (3431), затим Берана (542), Никшића (418), и то у 77% случајева у одвојеним насељима. Популација Египћана броји 1655 лица, односно 0,27 % од укупног становништва.

Постоје различити облици маргинализације са којима се суочавају Роми и Египћани, почев од економских и политичких, преко образовних и културолошких облика. Конкретни узроци имају за посљедицу да припадници ромске и египћанске заједнице представљају једну од мањинских заједница која се налази у најтежем положају у многим земљама, што је и препознато од стране Савјета Европе и Европске уније. Наведене организације, у последњих неколико деценија, спроводе различите активности на нивоу развоја легислативних и стратешких оквира за унапређење положаја Рома и Египћана, гдје је примарни акценат стављен на системско рјешавање проблема ромске и египћанске заједнице, како на нивоу држава чланица, тако и на нивоу земаља кандидата за чланство, међу које спада и Црна Гора.

Посебан значај је дат потреби рјешавања проблема са којима се суочавају жене и дјеца, евидентирани јаз у погледу нивоа образовања, здравствене и социјалне заштите, великог процента незапослености у односу на већинску популацију, обезбјеђења адекватних стамбених услова, присутног проблема непосједовања личних докумената, те примарно борби против антициганизма и свих облика националне, расне, вјерске или полне дискриминације и сегрегације Рома и Египћана.

Црна Гора је држава која се налази у процесу демократске транзиције, због чега је суочена са потребом за значајним реформама у свим сферама друштва, при чему економске и социјалне тешкоће на које наилази посебно погађају најугроженије заједнице у друштву. Сукоби на Косову су проузроковали долазак у Црну Гору великог броја расељених лица ромске и египћанске популације, што је за посљедицу имало погоршање укупне социо-економске ситуације ове популације.

У циљу унапређења постојећег стања и положаја ромске и египћанске заједнице у Црној Гори, као и остваривања Уставом и другим правним актима гарантованих права, те борбе против свих облика дискриминације и сегрегације, Влада Црне Горе је припремила Стратегију социјалне инклузије Рома и Египћана за период 2021-2025. Усвајању овог документа претходили су други стратешки документи, примарно Национални Акциони план за имплементацију „Декаде укључивања Рома 2005-2015.“, који је усвојен 2005. године, са тежњом да пројектима из области образовања, запошљавања, становања и здравствене заштите прекине зачарани круг сиромаштва и искључености Рома из друштвеног живота Црне Горе. С обзиром на ограниченост дјеловања Акционог плана на четири приоритетне области, Влада Црне Горе је крајем 2007. године усвојила Стратегију за побољшање положаја РАЕ популације у Црној Гори 2008-2012. након чијег истека је припремљен стратешки документ, под називом Стратегија за побољшање положаја Рома и Египћана у Црној Гори 2012 – 2016. Стратешки документ који је претходио новој стратегији носио је назив Стратегија за социјалну инклузију Рома и Египћана у Црној Гори 2016-2020. године.

Реформске активности у претходном петогодишњем периоду биле су усмјерене примарно на развој и имплементацију јавне политике која је ставила акценат на:

Рјешавање стамбених проблема припадника ромске и египћанске популације;

Регулисање правног статуса Рома и Египћана;

Обезбјеђење адекватне здравствене заштите, посебно за најугроженије припаднике ромске и египћанске популације;

Јачање заступљености ромске и египћанске популације у органима државне управе;

Посебно је значајно указати на направљени искорак у погледу повећања броја Рома и Египћана који похађају предшколско, основно и средње образовање;

Визија новог стратешког документа се огледа у потреби пуне афирмације ромске и египћанске заједнице у друштвени, економски, културни и политички живот Црне Горе. У том погледу, дефинисан је један стратешки циљ на нивоу цјелокупне јавне политике који гласи:

Усклађеност са националним стратешким оквиром

Локални акциони план за социјалну инклузију Рома и Египћана за Општину Беране за 2025-2028.годину је усклађен са свим националним кровним и секторским стратегијама, односно планским документима која третирају питања која су од значаја за конкретну јавну политику. Почев од стратешких докумената, као што је:

Стратегија социјалне инклузије Рома и Египћана 2021-2025.

Ова Стратегија представља кровни документ који се односи на положај Рома и Египћана у Црној Гори. Овај документ је прописао све потребне активности које треба спровести да би се побољшао положај ове заједнице у областима: запошљавања, становања, здравствене и социјалне заштите, остваривања права на личну документацију, образовања, културе итд...

Стратегија мањинске политике 2019-2023.

Стратегија мањинске политике представља кровни секторски стратешки документ у области заштите мањина, борби против дискриминације и јачања социјалне инклузије мањинских народа. Узимајући у обзир да Роми и Египћани представљају мањинске народе који се налазе у најугроженијем положају, приликом израде овог стратешког документа посебно се водило рачуна о постизању усклађености са основним циљевима и приоритетима дефинисаним у предметном стратешком документу.

Примарни фокус је стављен на усклађеност са стратешким и оперативним циљевима у областима: образовања; Запошљавања; Културе и идентитета мањина; Политичке партиципације мањина; као и Подизања нивоа свијести мањина и опште јавности о статусу, правима и обавезама мањина;

Наведени циљеви су заступљени и у оквиру Стратегије за социјалну инклузију Рома и Египћана 2021-2025.године, примарно кроз третирање специфичних проблема са којима се суочава ромска и египћанска популација у конкретним областима и предлагањем адекватних одговора на идентификоване проблеме. Посебно је важно истаћи усклађеност у области јачања нивоа политичке партиципације, измјена изборног законодавства и заступљености у Скупштини Црне Горе, све у циљу повећања нивоа аутентичног политичког представљања ромске и египћанске заједнице. Стратегијом мањинске политике је дефинисано да ће до 2023. године, бити повећан број едукованих припадника мањинских народа и других мањинских националних заједница о значају политичке партиципације. Значајно мјесто припада спровођењу едукација за младе припаднике ромске и египћанске популације за оснаживање за партиципацију у политичком животу, са посебним акцентом на жене.

План активности за постизање родне равноправности (ПАПРР)

Планом активности за постизање родне равноправности, се јасно указује на неравноправан положај Ромкиња и Египћанки у црногорском друштву, примарно на чињеницу маргинализованог положаја у областима образовања, здравствене заштите, стамбеног збрињавања и запослења. Посебно је значајно истаћи тежак положај Ромкиња и Египћанки, гдје ПАПРР предвиђа низ активности које се односе на обезбјеђивање примарне здравствене заштите. Стратешким документом се констатује да на примарном нивоу здравствене заштите становништва планирани процеси едукације жена и младих из области здравих стилова живота, репродуктивног здравља, припреме жена за материнство

нијесу адекватни потребама и нарочито су недоступни женама села и неких маргиналних група (Ромкиње, Египћанке).

Такође, едукативно- информативни програми о очувању здравља жена у менопаузи нијесу адекватно заступљени. Поред тога, ПАПРР предвиђа покретање и подстицање активности које доприносе партиципативној демократији и које укључују жене мањинских и рањивих категорија становништва.

Национална стратегија одрживог развоја до 2030. године

У Националној стратегији одрживог развоја до 2030.године, која представља имплементациони документ Агенде одрживог развоја 2030. у Црној Гори, као најзначајнији проблеми у областима са којима се суочавају припадници ромске и египћанске популације, назначен је недовољан ниво интеграције у црногорско друштво (примарно проблеми у области потребе адекватног уређења правног статуса, образовања, запошљавања, здравства и становања). Акцент је и на проблемима у погледу социјалне искључености припадника мањина и потребе њихове веће заступљености у јавном и политичком животу. С тим у вези, од посебног значаја за спровођење ромске политике значајни су следећи стратешки циљеви и пратеће мјере из НСОП-а:

Стратешки циљ 1.3- Обезбиједити инклузивно и квалитетно образовање и промовисати могућности

цјеложивотног учења за све.

Мјера 1.3.1– Обезбиједити свеобухватно, инклузивно и квалитетно предшколско образовање СДГ 4 (4.2 и 4.а)- циљни исходи:

- Изградити и надоградити објекте за образовање који су прилагођени дјечи и особама са

инвалидитетом, који су родно сензитивни и пружају безбједно, ненасилно, инклузивно и дјелотворно окружење за учење за све, СДГ 4 (4.а).

Стратешки циљ 2.1- Стимулисати активан однос кључних актера према одрживости развоја.

Мјера 2.1.3 – Елиминисати националну и вјерску дискриминацију – циљни исходи до 2030. године су сљедећи:

- Обезбијеђене једнаке могућности и смањена неједнакост исхода кроз елиминисање

дискриминаторских закона, политика и пракси и промовисање одговарајућих закона, политика и

мјера.

- Повећан број ромске и египћанске дјеце која завршавају основно образовање;
- Смањен ниво етничке дистанце у Црној Гори;
- Адекватно уређење њиховог правног статуса.

Програм економских реформи Црне Горе (ПЕР) 2023-2025.

Стратешки документ је, такође, усклађен са мјерама садржаним у Програму економских реформи Црне Горе (ПЕР) 2023-2025. везано за запошљавање и тржиште рада, кроз приоритетне мјере које се односе на повећање учешћа на тржишту рада, посебно осјетљивих група незапослених лица. С тим у вези, Роми и Египћани су препознати као угрожена категорија приликом запошљавања, при чему ПЕР предвиђа потребу идентификације незапослених лица која су изложена ризику на тржишту рада, дефинисање мјера и програма активне политике запошљавања, као и стицању знања, вјештина и

искуства потребних за тржиште рада. У области социјалне инклузије, смањење сиромаштва и једнаке могућности, ПЕР ставља акценат на развој услуга у области социјалне и дјечје заштите, чиме ће се отклонити препрека отежаном приступу услугама угрожених категорија лица.

Стратегија за борбу против трговине људима 2019-2024.

Стратешким документом је предвиђен низ активности које се односе на спровођење кампања за подизање свијести о трговини људима међу општом популацијом, рањивим групама, гдје значајну улогу заузимају Роми и Египћани. Посебна пажња је посвећена подизању свијести ромске и египћанске популације о негативним посљедицама склапања недозвољених бракова као облика испољавања кривичног дјела трговине људима, кроз превентивне активности од стране представника институција у сарадњи са цивилним сектором. Примарне активности/мјере са којима је усклађен нови стратешки документ који третира положаје РЕ популације се односи на:

- Унаприједити знања свих професионалаца и представника невладиног сектора који су у контакту/могу доћи у контакт са жртвама трговине људима у односу на идентификацију, упућивање и заштиту жртава и кривично гоњење починилаца;
- Смањити осјетљивост рањивих група кроз подршку пројектима за њихово оснаживање;
- Спровести обуке на тему “Борба против раних и уговорених бракова, трговине људима и присилног просјачења” намијењене стручним радницима запосленим у Центрима за социјални рад;
- Спровести едукативно информативне кампање по ромским и египћанским насељима о проблем трговине људима/дјецом, дјечјим уговореним браковима и просјачењу;
- Праћење и анализирање трендова у заједници Рома и Египћана у вези са дјечјим браковима;
- Оснаживање ризичних група за укључивање у обавезан образовни систем, а посебно дјеце ромске и египћанске популације;

Стратегија о миграцијама и реинтеграцији повратника у Црној Гори, за период 2021-2025.

Узимајући у обзир да Роми и Египћани представљају једну од најугроженијих категорија становништва у области миграција и реадмисије, стратешким документом су предвиђене активности за реинтеграцију повратника по реадмисији, које се огледају у: обезбјеђењу привременог смјештаја када је то потребно, дистрибуцији хуманитарне помоћи, обезбјеђењу психосоцијалне подршке повратницима по реадмисији у циљу реинтеграције, као и пружању помоћи у успостављању породичних веза, обезбјеђењу здравственог осигурања и образовања, подршци у циљу запошљавања и samozapoшљавања у складу са постојећим програмима, вођењу одговарајућих евиденција, сарадњи државних органа, јавних установа, органа локалне управе и НВО. У вези са расељеним и интерно расељеним лицима, као и лицима у ризику од апатридије, међу којима значајан дио чине Роми и Египћани, трајно рјешавање њихових питања стратешки је постављено као: локална интеграција и добровољни одрживи повратак у земљу поријекла.

За РЕ политику су посебно значајне активности које се односе на:

- рјешавање проблема са документацијом,
- даље рјешавање стамбених потреба расељених лица у складу са Регионалним стамбеним програмом (РХП),
- подизање свијести и афирмацији права на добровољни повратак,
- обезбјеђење услова за остваривање права на образовање, здравствену заштиту, социјалну заштиту и др.
- стварању услова за одрживу егзистенцију, кроз запослење и samozaposлење,
- јачање сарадње свих субјеката укључених у процес реинтеграције повратника. Размјена релевантних информација за процес реинтеграције повратника између субјеката укључених у процес реинтеграције,
- континуираном организовању обука у циљу подизања административних капацитета.

Стратегија за остваривање права дјетета 2019-2024.

Стратешким документом је акценат стављен на побољшање положаја ромске и египћанске дјеце у различитим областима, почев од рјешавања проблема регистрације рођења ромске и египћанске дјеце. Такође, посебан значај је пружен рјешавању питања доступности здравствене заштите и борби против свих облика насиља и експлоатације са којима се суочавају ромска и египћанска дјеца. образовање представља област гдје је у претходном периоду направљен најзначајнији искорак у погледу унапређења положаја ромске и египћанске дјеце, међутим, стратешким документом се констатује потреба предузимања даљих корака у циљу достизања зацртаних циљева у погледу нивоа образованости ромске и египћанске дјеце.

Стратегија инклузивног образовања 2019-2025.

У оквиру области инклузивног образовања која је третирана релевантним стратешким документом, посебан значај за јавну политику Рома и Египћана се односи на: Обезбјеђење доступности и правичности образовања за сву дјецу заједно са вршњацима кроз неопходну међусекторску подршку; Осигурање једнакости и континуитета инклузивног образовања кроз успјешну сарадњу унутар и између сектора и транзицију са једног нивоа образовања на сљедећи и Унапређење квалитетног инклузивног образовања кроз јачање школских политика, културе и праксе.

Стратегија за младе 2023-2027.

Стратегија за младе представља значајан документ са аспекта унапређења положаја младих Рома и Египћана, примарно кроз стављање акцента на:

- Потребу да млади остварују економску и социјалну сигурност кроз олакшан приступ тржишту рада и стицање запошљења
- Млади имају приступ квалитетном образовању.
- Млади су активни грађани/ке, укључени, мотивисани, проактивни и учествују у процесима доношења одлука, развоја заједнице, у креирању политика и њиховом спровођењу.
- Млади су доброг здравља, безбједни, имају приступ адекватном систему подршке за прелазак у одрасло доба и самореализацију, самосвјесни су, иновативни, показују иницијативу и прихватају различитости.
- Млади имају приступ квалитетним културним садржајима као креатори и конзументи.

Усклађеност са обавезама из процеса преговора Црне Горе са Европском унијом

Извјештај ЕК за 2023. годину

Извјештајем Европске комисије (ЕК), за 2023. годину, истакнути су најзначајнији резултати постигнути у претходном периоду спровођења јавне политике, с примарним акцентом на дефинисање стратешког оквира за спровођење политике, кроз усвајање Акционог плана за 2024. годину. Истакнуто је да маргинализоване групе, међу којима су и Роми и Египћани, настављају да се суочавају са вишеструким видовима дискриминације и потешкоћама у управним и судским поступцима за остварење својих права. Такође, извјештајем је истакнуто да је Црна Гора у јулу 2019. године у Познану потписала декларацију партнера Западног Балкана о интеграцији Рома која садржи квантификоване обавезе у кључним приоритетним областима. У том погледу, посебно је значајно указати на Мапу пута за достизање циљева интеграције Рома, коју је припремио Регионални савјет за сарадњу.

Акциони план за Поглавље 23

Акционим планом за Поглавље 23 који је донесен 2015. године, стављен је акценат на рјешавање правног статуса, као и области образовања, запошљавања, становања, здравствене заштите Рома и Египћана. У том погледу, надлежни органи спроводе континуиране кораке за реализацију активности из АПа.

Завршна мјерила за поглавље 23

Положај припадника ромске и египћанске заједнице је саставни дио и завршних мјерила за Поглавље 23, гдје је примарни акценат стављен на:

- на превенцији дискриминације и адресирање случајева дискриминације кроз административно и судско дјеловање.
- Дефинисање стратешког оквира којим се унапређује положај Рома и Египћана у Црној Гори, олакшава њихов приступ личним документима и регистрацију као и њихов приступ образовању, запошљавању, здравственој заштити и социјалном смјештају, укључујући и алокацију довољних ресурса. Црна Гора такође промовише интеграцију у области културе, образовања, локалне самоуправе, медија и социоекономских права и предузима конкретне кораке за смањање стопе напуштања школе код дјеце која припадају ромској популацији.
- Узимајући у обзир да Роми и Египћани чине значајан дио расељених лица, потребно је да Црна Гора унапређује квалитет животних услова за расељена лица, укључујући и поједностављивање њихове регистрације као и приступ образовању, здравству, запошљавању и социјалном смјештају.
- Посебан акценат је на превенцији, борби и развоју стратешког оквира за сузбијање породичног насиља, укључујући подизање свијести о превенцији породичног насиља и обезбјеђивање неопходне заштите жртвама.

Такође, битно је напоменути да су предсједници Влада држава региона Западног Балкана, потписали у Познану 05. јула 2019. године „Декларацију Партнера из Западног Балкана о Ромима и проширењу ЕУ“ којом су се Владе обавезале да ће наставити и појачати напоре за остварење потпуне равноправности и интеграцију Рома, нарочито кроз спровођење и праћење заједничких закључака Семинара о инклузији Рома путем залога за остварење сљедећих циљева:

- **Запошљавање:** повећати запошљавање Рома у јавном сектору до стопе пропорционалне учешћу Рома и Египћана у укупном становништву; Повећати стопу запослености Рома Египћана на минимум 25 процената;
- **Становање:** гдје год је могуће, легализовати сва неформална насеља у којима живе Роми и Египћани; или обезбиједити стално, пристојно, приступачно и десегрегирано становање за Роме и Египћане који тренутно живе у неформалним насељима која се не могу легализовати из оправданих разлога;
- **Образовање:** повећати стопу уписа и завршетка основног образовања Рома и Египћана на 90 процената и стопу завршетка средњег образовања Рома и Египћана на 50 процената;
- **Здравље:** обезбиједити да је 95 процената Рома и Египћана покривено здравственим осигурањем на свим нивоима здравствене заштите;
- **Матичне књиге:** осигурати да су сви Роми и Египћани уписани у матичне књиге;
- **Недискриминација:** ојачати владине структуре за заштиту од дискриминације и успоставити посебне подсекторе за недискриминацију Рома и Египћана унутар формалних тијела за недискриминацију, са задужењем да процесуирају притужбе Рома и Египћана, пруже правну подршку наводним жртвама и идентификују обрасце дискриминације, укључујући институционалну и скривену дискриминацију.

Стратешки оквир Европске уније за Роме и Египћане

Стратешки документ је припремљен у складу са ЕУ Рома стратешким оквиром за период 2021-2030., којим се промовише једнакост и социо-економска инклузија ромске популације на нивоу Европске уније. Стратешки оквир представља наставак претходног документа за период 2011-2020., који је Црна Гора прихватила и у односу на који су припремљени сви претходни стратешки документи. Нови оквир је заснован на спроведеној евалуацији претходног стратешког оквира, годишњих анализа имплементације националних стратешких докумената и анализе разлога лимитиране ефективности претходно имплементираних мјера. Резултати спроведене евалуације и анализа показују да нису сви Роми друштвено искључени, али важно је указати да се сви суочавају са различитим облицима дискриминације. У циљу адресирања ових питања Европска комисија (ЕК), је дефинисала седам циљева на нивоу ЕУ које је потребно достићи до 2030. године.

Три циља представљају хоризонталне циљеве у области једнакости, инклузије и учешћа у друштвеним токовима. Четири преостала циља су секторског карактера, у областима образовања, запошљавања, становања и здравствене заштите. Да би ови циљеви били ефективно имплементирани, они морају бити праћени релевантним индикаторима на основу којих се мјери постигнути прогрес у реализацији циљева.

Директиву 2000/43/ЕЦ – или Директиву о расној једнакости– Предметним актом се забрањују сви облици дискриминације засноване на расној и етничкој припадности. Акцент је на пољима:

- Запошљавање;
- Стручно оспособљавање;
- Чланство у привредним и радничким организацијама;
- Социјална заштита, укључујући и здравствену заштиту;
- Образовање;
- Приступ робама и услугама доступних јавности, укључујући становање.

Према овој Директиви све државе чланице моју формирати специјализована тијела за промоцију једнаког положаја на основу расне или етничке припадности.

Препорука Савјета ЕУ у погледу једнакости, инклузије и укључености Рома

Препоруке Савјета стављају посебан акценат на потребу да државе чланице ЕУ морају усвојити национални стратешки оквир за ромску заједницу, с основним циљем дефинисања политика које унапређују ниво социјалне инклузије и положај Рома. Посебан значај је пружен потреби успостављања ефективних система борбе против дискриминације, антициганизма, социјалне и економске искључености. Државе чланице морају предузети мјере у циљу смањења нивоа сиромаштва, материјалних и социјалних депривација са којима се суочава ромска заједница, као и обезбједити потребан ниво политичке партиципације и заступљености Рома (укључујући жене, дјецу, младе и старије чланове заједнице, лица са инвалидитетом), у циљу пружања ефективне борбе против дискриминације ове заједнице.

Ромској заједници је потребно обезбједити учешће на свим нивоима образовања, од раног и предшколског образовања, до терцијарног образовања, укључујући и образовање одраслих и цјеложивотно учење. С тим у вези, потребно је обезбједити једнак приступ квалитетном и одрживом запослењу, као и уклањање свих баријера приликом коришћења услуга здравственог и социјалног система. Поред тога, посебан акценат је стављен на једнаком третману и омогућавању приступа адекватном и сегрегираним станама.

Оквирна одлука Савјета 2008/913/ЈХА од 28. новембра 2008., чији се основни циљ огледа успостављању заједничког приступа у кривичном праву на нивоу цјелокупне ЕУ, у циљу обезбјеђења да сви облици расизма и ксенофобије представљају кажњиво понашање у свм државама чланицама ЕУ. Посебан акценат је на дефинисању ефективних и пропорционалних казни за починиоце наведених облика кривичних дјела.

Директива о правима жртава, обезбјеђује приступ правди жртвама злочина почињених из мржње и говора мржње. ЕУ стратегија о правима жртава 2021-2025., адресира специфичне потребе жртава злочина из мржње, гдје је посебан акценат стављен на припаднике ромске популације.

Акциони план ЕУ-а за антирасизам за раздобље 2020–2025.

Овим акционим планом утврђује се низ мјера за јачање дјеловања, јачање гласа људи мањинског расног или етничког поријекла и удруживање субјеката на свим нивоима у заједничком настојању да се расизам сузбија ефикасно и да се свакоме омогући живот без расизма и дискриминације.

Финансијска перспектива ИПА 2021-2027. (ИПА III)

Нова финансијска перспектива ИПА 2021-2027. (ИПА III), која је заснована на претходно имплементираним перспективама ИПА 2007-2013. и ИПА 2014-2020., у циљу осигуравања даље, несметане реализације дефинисаних циљева и приоритета, који су у складу са стратегијом проширења ЕУ и линијом опредјељења држава Западног Балкана у вези са будућим чланством у Европској унији. У односу на праксу из претходних перспектива ИПА I и ИПА II, значајна новина у ИПИ III је то да нема унапријед дефинисаних износа финансијске подршке по државама, већ постоји јединствени, заједнички буџет за све државе кориснице ИПЕ.

Када је у питању програмирање подршке, иако из перспективе корисника неће бити већих измјена у самом процесу, Европска комисија ће настојати да кроз Ипу ИИИ осигура приступ који ће бити заснован на учинку, подржавајући државе и институције које су се обавезале на већи обим реформи. Кључни критеријуми за добијање финансијске подршке ће бити релевантност (стратешки значај) и зрелост предложених пројеката, сходно правилима које важе у државама чланицама ЕУ приликом коришћења Европских структурних и инвестиционих фондова

Економско-инвестициони план за Западни Балкан

Основни циљ плана који је припремила ЕУ се огледа у унапређењу дугорочног привредног опоравка региона, подржи зелену и дигиталну транзицију, регионалну интеграцију и конвергенцију са Европском унијом. Економско-инвестициони план износи значајан инвестициони пакет који ће мобилисати до 9 милијарди еура финансијских средстава за регион. Подржаће одрживо повезивање, људски капитал, конкурентност И инклузиван раст, као и двојну зелену и дигиталну транзицију. План је дефинисао десет инвестиционих приоритета који ће подржати главне друмске и железничке везе у региону, обновљиву енергију и прелазак са угља на друге изворе енергије, обнављање јавних и приватних објеката како би се повећала енергетска ефикасност и смањиле емисије гасова с ефектом стаклене баште, инфраструктуру за управљање отпадом и отпадним водама, као и увођење широкопојасне инфраструктуре. Остали инвестициони приоритети обухватају веће инвестиције у приватан сектор како би се подстакле конкурентност и иновације, нарочито малих и средњих предузећа и Гаранције за младе.

Дигитална агенда за Западни Балкан

Циљ ове агенде је подршка транзицији региона у дигиталну економију и остварење добробити дигиталне трансформације, као што су бржи економски раст, више запослених и боље услуге. Наведена подршка се примарно огледа у три основна приоритета:

- Повећање сајбер сигурности, поверења и дигитализација индустрије
- Јачање дигиталне привреде и друштва. Дигитална агенда ће подржати увођење алата у области е-Управе, е-Набавки и е-Здравства као и развој дигиталних вјештина међу грађанима.
- Подстицање истраживања и иновација, кроз успостављање националних истраживачких капацитета и развој најсавременије е-инфраструктуре на Западном Балкану.

Друге међународне обавезе Црне Горе

Поред обавеза које проистичу из ЕУ оквира, посебно значајну улогу у процесу инклузије Рома и Египћана имају обавезе које је Црна Гора преузела на глобалном ниову, примарно у оквиру система Уједињених нација (УН). Једна од првих обавеза на које је важно указати јесу:

Циљеви одрживог развоја до 2030.

Циљеви одрживог развоја, такође познати и као глобални циљеви, представљају универзални позив на дјеловање ради искоријењивања сиромаштва, заштите животне средине и обезбеђивања мира и просперитета за све. Циљеви одрживог развоја ступили су на снагу у јануару 2016. године и наставиће да усмеравају политику и средства УН-а у наредних 15 година. За област РЕ политике, од посебног су значаја слједећи циљеви и пратећи индикатори:

Циљ 1 – Свијет без сиромаштва

- Примиијенити одговарајуће националне системе социјалне заштите и мјере за све, укључујући најугроженије, и до краја 2030. постићи довољно велики обухват сиромашних и рањивих.

Циљ 4 – Квалитетно образовање

- 4.5: До краја 2030. обезбиједити једнак приступ свим нивоима образовања и стручним обукама за особе са инвалидитетом; 4.a: Изградити и побољшати образовне објекте који су прилагођени за особе са инвалидитетом;

Циљ 5 – Родна равноправност

- 5.1 Елиминисати све облике дискриминације према женама и дјевојчицама; 5.2 Елиминисати све облике насиља према женама и дјевојчицама у јавној и приватној сфери, укључујући трговину људима и све облике сексуалних или других облика експлоатације; 5.3 Елиминисати све облике дјечјих и присилних бракова; 5.4

Циљ 8 – Достојанствен рад и економски рад

- 8.5: Постићи пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за особе са инвалидитетом;

Циљ 10 – Смањење неједнакости

- 10.2: До краја 2030. оснажити и промовисати социјалну, економску и политичку инклузију свих, без обзира на старост, пол, инвалидност, расу, етничку припадност, поријекло, религију или економски, односно неки други статус. 10.3. Осигурати једнаке могућности и смањити неједнакости у исходима, између осталог и тако што ће се елиминисати дискриминаторски закони, политике и праксе и што ће се, у том погледу, промовисати прикладно законодавство, политике и активности.;

Циљ 11 – Одрживи градови и заједнице

- 11.1. До краја 2030. осигурати да сви имају приступ адекватном, безбједном и јефтином смјештају и основним услугама те унаприједити услове у нехигијенским насељима. 11.2 и 11.7:

До краја 2030. омогућити приступ безбједним, јефтиним, приступачним и одрживим транспортним системима, као и зеленим и јавним површинама за особе са инвалидитетом;

Циљ 16 – Мир, правда и снажне институције

- 16.2. Окончати злоупотребу и експлоатацију дјецe, трговину дјецом и све облике насиља и тортуре над дјецом; 16.7. Осигурати одговорно, инклузивно, партиципативно и репрезентативно доношење одлука на свим нивоима; 16.9. До краја 2030. за све обезбиједити правни идентитет, укључујући регистрацију приликом рођења. 16.10. Осигурати јавни приступ информацијама и заштиту основних слобода, у складу са националним законодавством и међународним споразумима; 16.6 Промовисати и спроводити недискриминаторске законе и политике ради постизања одрживог развоја.

На нивоу Уједињених нација, потребно је указати на напоре за промовисање и јачање инклузије ромске заједнице, манифестоване кроз заједничку позицију о улози УН-а која је објављена 2013. године. Наведени напори, изражени у борби за већу друштвену инклузију, социјалну заштиту, приступ свим услугама које су кључне за остваривање економских и социјалних права и, генерално, снажење индивидуалне и заједничке позиције Рома у друштву, поготово с економског аспекта, преклапају се са темама заступљеним у предметном стратешком документу. Такође, важно је указати да је стратегија усаглашена са Декларацијом Уједињених нација о правима особа које припадају националној, етничкој, вјерској или језичкој мањини, у којој је констатовано да национална стратешка

документа морају бити планирана и имплементирана сходно интересима особа које припадају једној од наведених категорија.

Поред тога, значајно је истаћи:

- Конвенцију о статусу избјеглица из 1951. године, са Протоколом на Конвенцију из 1967. године,
- Конвенцију о статусу лица без држављанства из 1954. године, и
- Конвенцију о смањењу броја лица без држављанства
- Конвенција о правима дјетета и препоруке Комитета за права дјетета за Црну Гору из 2018. године
- Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације према женама
- Конвенција о елиминисању свих облика расне дискриминације

Кроз активно учешће у глобалној кампањи УНХЦР-а “#иБелонг”, у оквиру које је донијет глобални план за елиминисање апатридије у периоду 2014–2024., Црна Гора је на Глобалном скупу о апатридији, одржаном у Женеви, у октобру 2019. године, преузела 4 обавезе, које се односе на: наставак спровођења поједностављених процедура за прибављање идентификационих докумената како на националном нивоу тако и у сарадњи са државама поријекла лица погођених овом проблематиком; осигурање уписа у регистар родјених дјеце напуштене од стране мајки, односно чије мајке немају идентификациона документа; јачање поступка за утврђивање статуса лица без држављанства, хармонизовање прописа како би се осигурао неометан приступ правима за лица која су добила статус лица без држављанства; и размјена искуства из области превенције апатридије са другим државама из регије.

Наведене међународне конвенције и глобална кампања су значајне за предметну политику, узимајући у обзир да Роми и Египћани чине доминантан дио расељених лица која још нису регулисала свој правни статус или лица у ризику од апатридије која се налазе на територији Црне Горе.

Важно је указати и на усклађеност стратешког документа са препорукама различитих тијела УН-а, гдје се посебан значај пружа:

- Препорукама Комитета УН-а за права дјетета које се односе на борбу против дискриминације и негативног друштвеног односа према припадницима РЕ популације. Посебан акценат је на потребу већих буџетских издвајања за остваривање права дјетета, подизање свијести у борби против свих облика трговине људима и сексуалним искоришћавањем дјеце.
- Препоруке Комитета се односе и на потребу унапређења приступа образовању ромске и

египћанске дјеце, обезбјеђивања редовне регистрације новорођенчади и предузимања активних мјера у погледу сузбијања дјечјих бракова.

- Универзалним периодичним прегледом су дефинисане слједеће препоруке:

- борба против трговине људима, дјечјих бракова и прислиног рада.
- унапређење доступности образовања, здравствене заштите и запошљавања.

Поред наведених тијела УН, важно је указати и на препоруке добијене од стране тијела која се баве борбом против свих облика расне дискриминације, као и тијела која се баве борбом против дискриминације жена, гдје је акценат стављен на:

- Спречавање и кажњавање свих облика насиља над женама;
- Унапређење здравствене заштите и приступа образовању женама;

- Борба против трговине људима, гдје се посебан значај ставља на сузбијање експлоатације и проституције жена.

Савјет Европе

Као што је већ указано, поред Европске уније значајна улога у процесу развијања политика чији је циљ побољшање положаја ромске заједнице припада и Савјету Европе. С тим у вези, приликом израде стратешког документа, посебан значај је пружен усаглашавању са обавезама које је Црна Гора преузела на основу чланства у Савјету Европе, израженим у резолуцијама и препорукама које третирају питање положаја ромске популације у друштву. У складу са начелима тих докумената, земље чланице Савјета се позивају да стратешким планирањем јавних политика створе инклузивне услове за живот и уклоне дискриминаторне факторе у областима као што су здравство, образовање, рад и социјално старање итд.

Сљедећа документа се могу сматрати кључним у том погледу:

- Конвенција Савјета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици и препоруке ГРЕВИО тијела за Црну Гору, која дефинише насиље над женама као облик дискриминације жена и кршење њихових људских права, има јасну родну димензију која прожима одредбе и успоставља јасне структуралне везе између насиља над женама и родних неједнакости;
- Препорука Комитета министара БР. 5 (2008.) о јавним политикама за Роме и путујуће народе у Европи;
- Препорука Комитета министара БР. 4 (2009.) о образовању Рома и путујућих народа у Европи;
- Препорука Комитета министара БР. 10 (2006.) о бољем приступу здравственој заштити за Роме и путујуће народе у Европи;
- Препорука Комитета министара БР. 17 (2001.) о унапрјеђењу економских и услова запошљавања за Роме и путујуће народе у Европи;
- Резолуција Парламентарне скупштине БР. 2153 (2017.) о промовисању инклузије Рома и путујућих народа;
- Резолуција Парламентарне скупштине БР. 1927 (2013.) о уклањању дискриминације Ромске дјеце;
- Стратешки акциони план Савјета Европе за инклузију Рома и Путника (2020 – 2025.);
- Препорука ЦМ/Рец(2020.)2 Комитета министара државама чланицама о укључивању историје Рома и/или Путника у школске програме и наставне материјале;
- Извјештај и препоруке ЕЦРИ24-ја за Црну Гору;
- Извјештај и препоруке за спровођење Европске повеље за регионалне и мањинска језике.

2. Анализа стања

Анализа фактора окружења

2.1 Правно-политички фактори утицаја

У складу са прихваћеним међународно-правним стандардима и позитивном законодавству Црне Горе, заштита мањина представља обавезу државе да припадницима мањина обезбиједи сва права која уживају сви грађани Црне Горе, уз посебну обавезу да се мањинама осигурају додатна права како би се очувале њихове специфичности – идентитет, језик, култура, вјера, традиција, начин живота. Роми и Египћани представљају специфичну

мањинску заједницу, с обзиром на чињеницу да нису национално и државно правно конституисани и да немају државу матицу.

У циљу унапређења постојећег стања и положаја ромске и египћанске заједнице у Црној Гори, као и остваривања Уставом и другим правним актима гарантованих права, те борбе против свих облика дискриминације и сегрегације, Влада Црне Горе је припремила Стратегију социјалне инклузије Рома и Египћана за период 2021-2025. Усвајању овог документа претходили су други стратешки документи, примарно Национални Акциони план за имплементацију „Декаде укључивања Рома 2005-2015.“, који је усвојен 2005. године, са тежњом да пројектима из области образовања, запошљавања, становања и здравствене заштите прекине зачарани круг сиромаштва и искључености Рома из друштвеног живота Црне Горе.

С обзиром на ограниченост дјеловања Акционог плана на четири приоритетне области, Влада Црне Горе је крајем 2007. године усвојила Стратегију за побољшање положаја РАЕ популације у Црној Гори 2008-2012., након чијег истека је припремљен стратешки документ, под називом Стратегија за побољшање положаја Рома и Египћана у Црној Гори 2012 – 2016. Стратешки документ који је претходио новој стратегији носио је назив Стратегија за социјалну инклузију Рома и Египћана у Црној Гори 2016-2020. године.

Према Уставу Црне Горе, принцип забране дискриминације и једнакости пред законом представља основни предуслов за уживање свих људских и мањинских права, који није увијек довољан за обезбјеђивање фактичке једнакоправне мањине са већинском популацијом, посебно за заштиту идентитета мањинских заједница.

Сходно наведеном, локални актери из области образовања, здравства, социјалне заштите, запошљавања и слично морају обезбиједити услове како би се горе наведена основна и посебна права Рома и Египћана као мањине на што квалитетнији начин и остварила.

План је у складу и са законским нормама које третирају питања мањинских народа, дискриминацију, обавезног образовања и здравственог осигурања.

1) Усклађеност са Уставом, законским одредбама, националним стратегијама и прописима

Нормативни оквир у оквиру којег се Црна Гора бави питањем инклузије Рома и Египћана, представља мјешавину међународног и националног законодавства које се развијало у складу са међународним конвенцијама и примарним и секундарним изворима права ЕУ, сходно Споразуму о стабилизацији и придруживању и приоритетима Европског партнерства. Црна Гора је ратификовала све главне међународне споразуме о људским правима, укључујући Европску конвенцију о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима, Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима, Конвенцију о укидању свих облика дискриминације жена, Конвенцију о елиминацији свих облика расне дискриминације, Конвенцију о правима дјетета, као и конвенције Међународне организације рада. Ратификовани су и главни инструменти Савјета Европе о мањинским правима, укључујући Европску повељу о регионалним или мањинским језицима и Оквирну конвенцију за заштиту националних мањина.

На националном нивоу, Уставом и законима Црне Горе гарантована су како основна људска права тако и посебна мањинска права. Уставом се јемче посебна, мањинска права и забрањује насилна асимилација припадника мањинских народа и обавезује државу да припаднике мањинских народа заштити од исте.

Када је ријеч о националним документима, напомињемо да је, прије свега, Локални акциони план усклађен са:

- Стратегијом за социјалну инклузију Рома и Египћана у Црној Гори за период 2021-2025.;
- Стратегијом мањинске политике 2019-2023.;
- Планом активности за постизање родне равноправности (ПАПРР);
- Националном стратегијом одрживог развоја до 2030.;
- Програмом економских реформи Црне Горе (ПЕР) 2021-2023.;
- Стратегијом за борбу против трговине људима 2019-2024.;
- Стратегијом за превенцију и заштиту дјецe од насиља 2017-2021.;
- Стратегијом о миграцијама и реинтеграцији повратника у Црној Гори, за период 2021-2025.;
- Стратегијом за остваривање права дјетета 2019-2024.;
- Стратегијом инклузивног образовања 2019-2025.;
- Стратегијом за младе 2017-2021.

Правни оквир

Устав Црне Горе у члану 8 садржи општу забрану непосредне и посредне дискриминације »по било којој основи«, док члан 7 прописује да је „забрањено доношење или подстицање мржње или нетрпељивости по било којој основи“. У члану 8 Устава, прописано је да се неће се сматрати дискриминацијом увођење посебних прописа и мјера који су усмјерени на стварање услова за остваривање националне, родне и укупне равноправности и заштите лица која су по било ком основу у неједнаком положају, чиме су и мјере афирмативне акције постале уставна категорија, у функцији постизања опште једнакости.

Законом о забрани дискриминације је забрањен сваки вид дискриминације, по било ком основу издефинисани механизми за заштиту од дискриминације, који обухватају поступак по притужби пред Заштитником људских права и слобода, као и судску заштиту кроз поступак који се води по тужби. Према члану 5 овог Закона, прописе и посебне мјере који су усмјерени на стварање услова за остваривање националне, родне и укупне равноправности и заштите лица која су по било ком основу у неједнаком положају могу доносити, односно уводити и спроводити, у оквиру својих надлежности и овлашћења државни органи, органи државне управе, органи јединица локалне самоуправе, јавна предузећа и друга правна лица која врше јавна овлашћења, као и друга правна и физичка лица.

Кривични Законик Црне Горе, у оквиру члана 159, инкриминише свако кршење једнакости грађана на основу њихове националне припадности или припадности етничкој групи, раси или вјери или одсутности такве припадности, политичког или другог мишљења, пола, језика, образовања, социјалног статуса, социјалног поријекла или другог личног својства. Кривични законик обухвата кривична дјела прописана чланом 444 (Трговина

људима), чланом 445 (Трговина малољетним лицима ради усвојења) и чланом 446 (Заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу). У везу са кривичним дјелом трговине људима се могу довести и кривична дјела из групе кривичних дјела прОБив брака и породице и то: ванбрачна заједница са малољетником, члан 216 КЗЦГ и запуштање и злостављање малољетног лица, члан 219 КЗЦГ.

Закон о мањинским правима и слободама прописује сет мањинских права и механизме заштите тих права, посебно у односу на постизање једнакости са другим заједницама, очување националног идентитета мањина и дјелотворно учешће у јавном животу. Сходно члану 39, ст.2 Закона, забрањена је свака непосредна или посредна дискриминација по било ком основу.

Закон о црногорском држављанству уређује начине и услове стицања и губитка црногорског држављанства, као и вођење регистра црногорских држављана.

Законом о странцима 32 су прописани услови за улазак, излазак, кретање, боравак и рад странаца у Црној Гори. Законом је уређена и процедура утврђивања статуса лица без држављанства и издавања путне исправе за лице без држављанства.

Закон о матичним регистрима регулише евидентирање рођења, закључења брака, смрти и других законом утврђених података у вези са личним и породичним статусом црногорских држављана у Црној Гори и другој држави, као и држављана других држава и лица без држављанства насталим у Црној Гори.

Законом о ванпарничном поступку, кроз измјене и допуне из 2015. године, уводи судски поступак за утврђивање времена и мјеста рођења за сва лица рођена у Црној Гори, изван здравственог система.

Општим законом о образовању и васпитању се уређују организација и услови за обављање образовног и васпитног рада у областима предшколског васпитања и образовања, основног образовања и васпитања, средњег општег образовања, стручног образовања, васпитања И образовања лица са посебним потребама и образовања одраслих.

Законом о здравственој заштити се уређују организација, спровођење и пружање здравствене заштите, права и дужности грађана у остваривању здравствене заштите, друштвена брига за здравље грађана, права и обавезе здравствених радника и здравствених сарадника, квалитет здравствене заштите, као и друга питања од значаја за функционисање здравствене заштите. Чланом 12 је прописано да странац има право на здравствену заштиту у складу са овим законом и међународним уговором, док је чланом 13 ово право признато и лицу које тражи азил, лицу коме је признат статус избјеглице, лицу коме је одобрена додатна заштита, односно привремена заштита у Црној Гори.

Значај Закона о социјалној и дјечијој заштити, се огледа у томе што је први пут право на социјалне услуге дефинисано као посебно право. Закон прописује заштиту дјецe, младих, као и одраслих и старих лица, између осталог, оних који су жртве злостављања, занемаривања, насиља у породици и трговине људима или код којих постоји опасност да ће постати жртве, као и лица којима је усљед посебних околности и социјалног ризика потребан одговарајући облик социјалне заштите (члан 4). Један од кључних принципа на

којима почива пружање социјалне и дјечије заштите је принцип недискриминације, тј. забрану дискриминације корисника по било ком основу.

Породичним законом је дефинисана обавеза државе у погледу заштите дјетета од занемаривања, од физичког, сексуалног и емоционалног злостављања. Породичним законом, у члану 9а прописана је изричита забрана тјелесног кажњавања, или било којег другог окрутног, нехуманог или понижавајућег поступања. Такође, чланом 80 овог Закона, предвиђена је обавеза ближе сарадње између органа надлежног за вођење матичних регистара и органа старатељства, како би се заштитио интерес дјетета у поступку уписа у регистар рођених, у случају када један или оба родитеља дјетета нијесу познати.

Законом о раду, забрањена је дискриминација запослених и особа које траже запослење на темељу пола, рођења, језика, расе, вјере, боје коже, старосне доби, трудноће, здравственог стања или инвалидитета, држављанства, брачног статуса, породичних обавеза, сексуалне оријентације, политичке припадности или политичког мишљења, социјалног поријекла, имовинског статуса, као и чланства у политичким и синдикалним организацијама.

Закон о социјалном становању, уређује услове и начин остваривања права на социјално становање. Чланом 4 овог Закона је прописано да приоритет у остваривању права имају припадници Рома и Египћана, расељена лица, интерно расељена лица с Косова која бораве у Црној Гори, странац са сталним настањем или привременим боравком који је имао признат статус расељеног лица или интерно расељеног лица и жртве насиља у породици.

2.2 Економски фактори

1) Запошљавање

Велики број припадника ромско-египћанске популације своју егзистенцију обезбјеђује из сиве економије гдје стичу минималне приходе. У овој области ситуација се поправља захваљујући запошљавању РЕ у јавном сектору и њиховом укључивању као посредника и сарадника у области социјалне и здравствене заштите, образовања и др. Позитиван примјер је запошљавање посредника. (укупно 47 – образовање и социјална инклузија) чији је број ове године значајно повећан. С друге стране, број запослених у приватном сектору се не повећава значајно. Такође, изазов са програмом самозапошљавања је компликована процедура и документација коју треба попунити, као и велики намети (порези и сл.) које је потребно платити током рада. Позитиван напредак је постигнут и у акредитацији програма обуке за РЕ у областима које су дефицитарна на тржишту рада (нпр. послови у грађевинарству), па ће то довести и до већег запошљавања РЕ. Изменама Закона о социјалној и дечјој заштити требало би да се омогући давање „грејс периода“ у коме се социјална помоћ не би укидала за лица која сезонски раде или започињу приватни бизнис. Процент незапослености међу припадницима ромске и египћанске популације у 2021. години износио је 70,7%, док је 2023. године износио 64,1%. Процент запослених Рома и Египћана у јавном сектору повећан је са 10,1% у 2021. години на 11,2% у 2023. години.¹ Према подацима Завода за

¹ Социокономски положај Рома и Египћана у Црној Гори [хттпс://www.цедем.ме/wn-цонтент/уploadс/2024/01/Социокономски-положај-Рома-у-Црној-Гори-веб.пдф](https://www.цедем.ме/wn-цонтент/уploadс/2024/01/Социокономски-положај-Рома-у-Црној-Гори-веб.пдф)

запошљавање Црне Горе на дан 25.12.2023. било је 1170 (653 жене) Рома и Египћана који су незапослени.²

Процент незапослености међу припадницима ромске и египћанске популације на нивоу Црне Горе у 2021. години износио је 70,7%, док је 2023. године износио 64,1%. Процент Рома и Египћана запослених у јавном сектору повећан је са 10,1% у 2021. на 11,2% у 2023. години.³

Такође, степен дискриминације РЕ у области запошљавања је 57,6% у 2022. години – 2,5% мање него у 2020. години. Иако је прилично висок, степен дискриминације РЕ у области запошљавања је мањи у поређењу са неким другим категоријама, као што су политичка увјерења, старост или инвалидитет.

Важно је напоменути да је Центар за стручно образовање припремио програме образовања за стицање стручних квалификација адекватних за укључивање припадника РЕ популације:

- помоћни руковалац ЦНЦ машином (ИИ ниво)
- помоћник продавца прехранбених производа (ИИ ниво)
- помоћник продавца непрехрамбених добара (ИИ ниво) и
- сарадник у социјалној инклузији (ниво ИВ), што је неопходно за пружање подршке угроженим групама.

Низак ниво запослености Рома и Египћана је заснован на основама њихове неподобности тржишту рада и структури тог тржишта која акценат ставља на вјештине, знање и личне карактеристике које већина Рома и Египћана не посједује. Главни разлози ниске запослености Рома и Египћана се примарно огледају у сегрегацији ове заједнице, гдје чак и у ситуацији недовољне конкурентности Рома и Египћана на тржишту рада, други фактори као што су антициганизам и дискриминаторне праксе послодаваца, имају пресудни утицај на њихову незапосленост. Упркос постојећем правном оквиру који забрањује све облике дискриминације засноване на расној или етничкој основи, Роми и Египћани су и даље суочени са недовољном имплементацијом законодавства које треба да обезбиједи примјену позитивних мјера за њихово запошљавање. Закон о запошљавању и остваривању права из осигурања од незапослености предвиђа мјере активне политике запошљавања, укључујући и субвенције за запошљавање. Међутим, чињеница је да послодавци из јавног и приватног сектора не предузимају значајније мјере у циљу примјене политике једнаких могућности за Роме и Египћане.

Према подацима добијеним од стране Завода за запошљавање Црне Горе - Биро рада Беране, на евиденцији Бироа се у првом кварталу 2024. године налази 111 припадника РЕ популације.

Према подацима Бироа рада Беране, припадници РЕ заједнице нису заинтересовани за преквалификације или доквалификације које нуди Биро. Такође, припадници ове заједнице нису укључени у сезонско запошљавање. Припадници РЕ заједнице не користе ни субвенције за теже запосливе категорије као ни грантове за самозапошљавање.

² Подаци из годишњег извештаја за 2023. годину о спровођењу Акционог плана Стратегије за социјалну инклузију Рома и Египћана <https://wapi.gov.me/download-преview/e618ц799-a7ф3-4феб-a42е-36ац2дб4ееа0?версион=1.0>

³ Социоекономски положај Рома и Египћана у Црној Гори <https://www.цедем.ме/wp-цонтент/уploadс/2024/01/Социоекономски-положај-Рома-у-Црној-Гори-веб.пдф>

У оквиру израде ЛАП-а спроведено је током јуна и јула 2024. године анкетање РЕ заједнице у насељима Рудеш и Талум на узорку од 70 испитаника (33 жене и 37 мушкараца), њих 53 сматра да је положај РЕ приликом запошљавања лош док њих 13 сматра да је њихов положај веома лош. То у крајњем значи да 100% испитаника оцјењује веома негативно (као лоше) стање у области запошљавања РЕ заједнице.

Према спроведеном истраживању као највеће проблеме који се тичу живота РЕ заједнице, испитаници 100% сматрају запошљавање и услове становања док као најмање проблематичне области сматрају здравствену заштиту и образовање.

У истраживању спроведеном у периоду јун-јул 2024. у насељима Талум и Рудеш образовна структура испитаника била је сљедећа:

Образовање	Мушкарци	Жене
Без школе	32	29
Завршена основна школа	1	4
Завршена средња школа	4	0
Завршен факултет	0	0

Образовна структура испитаника указује додатно на тежину питања запошљавања.

27% испитаника сматра да у претходне двије године није побољшан живот њихове породице док 73% сматра да није.

Такође, од укупног броја испитаника њих је у сталном радном односу је 7%, 27% ради „на црно“, док су остали незапослени или су ученици.

2) Сиромаштво

Стопа сиромаштва ромске и египћанске заједнице неколико пута је већа него стопа сиромаштва других (етничких) група у Беранама. Материјалне и финансијске прилике РЕ популације далеко су теже него материјалне прилике већинског становништва које живи у сиромаштву. За Роме и Египћане су активности у неформалној сивој економији важан и веома често и једини извор прихода. Социјална је помоћ један од извора прихода у значајном броју домаћинстава. Један од главних проблема за добијање социјалне помоћи са којим се суочавају Роми и Египћани јесте нерегистровање. Нерегулисани правни статус представља крајњи облик социјалне искључености и онемогућава грађанима ромске и египћанске заједнице да имају приступ социјалним службама.

Према подацима из Анализе стање о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама⁴, коју је урадило НВО “Удружење за подршку Рома и Египћана” у децембру 2023. године на узорку од 148 испитаника, 15% испитаника рекло је да нема никаквих мјесечних прихода, 30% мјесечно приходују испод 100 еура, 8% домаћинстава мјесечно приходује од 165 до 200 еура, 7% мјесечно приходује од 200 до 250 еура, 21% на мјесечном нивоу приходује од 250 до 350 еура. Свега 5% од узорка обухваћеног анкетом имају мјесечне приходе преко 350 еура.

Према истраживању спроведеном у периоду јун-јул 2024. у насељима Талум и Рудеш од укупно 70 испитаника њих 51 (односно 73%) сматра да је положај Рома и Египћана у

⁴ Овај документ је настао у оквиру пројекта : “Статус ромско – египћанске популације у Беранама, који реализује Удружење за подршку Рома и Египћана”. Пројекат је подржан кроз позив “Без некажњивости за кршење и повреду људских права у Црној Гори – ИПА/2022/439-819” који спроводе Грађанска Алијанса (ГА), Београдски центар за људска права и Међународна комисија правника. Пројекат финансира Европска унија, а кофинансира Министарство јавне управе.

општини Беране лош и веома лош док 23% сматра да положај РЕ заједнице није ни добар ни лош.

За такво стање 36 испитаника (односно 50,5%) оцјењују да су најодговорнији грађани већинске популације, док њих 27 (односно 39%) сматра да су за лош положај одговорни сами РЕ.

2.3 Социјални фактори

У новембру 2023. године у Црној Гори је одржан попис становништва.

Према доступним подацима са посљедњег пописа становништва, домаћинства и станова у Црној Гори из 2023⁵, 5629 лице ромске националности, што представља 0,9% укупног становништва, а највећи број живи на територији Подгорице. (3.431), затим Беране (542), Никшић (418), а у 77% случајева живе у одвојеним насељима. Популација Египћана броји 2.054 особе или 0,3% укупне популације. У односу на полну структуру, на основу почетних резултата пописа становништва, домаћинства и станова 2011. године, 50,61% или 313.793 становника су жене, док су мушкарци 49,39% или 306.236. Међутим, конкретни подаци о родној дистрибуцији унутар ромске заједнице нису доступни.

Према попису становништва из 2011. године, на територији општине Беране живи укупно 785 лице које се изјаснило као припадник РЕ популације, од којих се 542 изјаснило да су Роми, док се 243 лица изјаснило као Египћани.

Према подацима из Анализе стање о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама⁶ коју је урадило НВО“ Удружење за подршку Рома и Египћана“ у децембру 2023. године, на територији општине Беране је евидентирано укупно 757 становника РЕ популације, од чега су 280 одрасле особе а 477 малољетна лица.

У насељу Талум евидентирано је да станује 395 припадника ове заједнице, док је у насељу Риверсајд број становника био нешто мањи (286). На Рудешу је у то вријеме становало 69 РЕ особа, док је најмањи број идентификован у беранском насељу Пешца (свега 7 особа).

Табела 1. Број припадника РЕ популације по националној, односно етничкој припадности и старости према попису из 2023. године.

Општина		Беране	Беране
Национална односно етничка припадност		Египћани	Роми
Укупно		335	35
Старост	0-4	49	4
	5-9	45	9
	10-14	45	4
	15-19	38	3
	20-24	27	2

⁵ <https://www.monstat.org/cg/page.pxp?id=322&pageid=322>

⁶ Овај документ је настао у оквиру пројекта : “Статус ромско – египћанске популације у Беранама, који реализује Удружење за подршку Рома и Египћана”. Пројекат је подржан кроз позив “Без некажњивости за кршење и повреду људских права у Црној Гори – ИПА/2022/439-819” који спроводе Грађанска Алијанса (ГА), Београдски центар за људска права и Међународна комисија правника. Пројекат финансира Европска унија, а кофинансира Министарство јавне управе.

	25-29	28	2
	30-34	19	4
	35-39	28	2
	40-44	13	1
	45-49	15	
	50-54	12	3
	55-59	4	
	60-64	3	
	65-69	5	
	70-74	1	
	75-79	1	
	80-84	2	
	непознато		

1) Грађански статус и лична документа

Један од најизраженијих проблема са којим се суочавају Роми и Египћани јесте податак да одређени број грађана ове популације припада категорији “правно невидљивих” лица, односно категорији лица која нису призната као субјекти права јер нису уписана у матичне књиге рођених, немају држављанство и осталу идентификациону документацију, која им је неопходна за нормалну функционисање и организацију живота.

Недостатак личних докумената и немогућност правне регистрације има за посљедицу да припадници ромске и египћанске популације у Беранама не могу приступити тржишту рада, образовном систему, не могу остваривати социјалну и здравствену заштиту, итд. Наведена чињеница утиче на већи ниво маргинализације Рома и Египћана у друштву, гдје се као главни разлози за непосједовање личних докумената јављају рођење ван здравствених установа и чињеница да значајан број Рома и Египћана представљају интерно расељена лица.

Према истраживању спроведеном у периоду јун-јул 2024. у насељима Талум и Рудеш од укупно 70 испитаника њих 62 (односно 89%) има важећу личну карту.

2) Образовање

На нивоу Црне Горе у предшколском васпитању и образовању у школској 2023/2024. године уписано је 288 дјеце. У основне школе школске 2023/2024. године од И до IX разреда уписано је 1794 ученика основних школа. У средњим школама током школске 2023/2024. године 193 ученика РЕ популације је похађало наставу (85 мушких - 64 женских). Што се тиче студената РЕ популације, по Конкурсу за додјелу стипендија, академска 2023/2024. има 18 РЕ ученика. Процент ромске и египћанске дјеце која похађају програм образовања у раном дјетињству значајно се повећао. У 2021. години проценат дјеце је био 16% (у вртић је уписано 180 дјеце), док је 2023. године износио 61% (у вртић је уписано 295 дјеце). Број ученика који су завршили основну школу 2021. године (108) и број ученика који тренутно похађају 9. разред основне школе (122), па је повећање у односу на 2021. годину за 32,52%. Број ученика који су завршили трећи и четврти разред средње школе у 2021. години износио је 31. Укупан број ученика који тренутно похађа средњу школу је 214, па је повећање у односу на 2021. годину за 11,4%.

То су такође значајна повећања која указују на побољшање стања у области образовања када је у питању цијела територија Црне Горе.

Систем образовања у Беранама је организован кроз једну предшколску установу, три основне школе, три средње школе.

Стварање услова за пружање квалитетног образовања за све грађане представља један од основних развојних параметара друштва, гдје посебан значај мора бити пружен напретку у образовању мањина чији је положај неповољан, као што је то случај са грађанима ромске и египћанске заједнице. Квалитетан образовни систем може помоћи да се надомјести социјално неповољан положај, унаприједи искуства везана за учење, да дјеца остваре своје потенцијале и, најважније, да се припреме за активну интеграцију у друштво. Са друге стране, низак квалитет образовања утиче на високу стопу напуштања школовања од стране ученика из ромске и египћанске заједнице, до које дијелом доводи неефикасност школских система да их задрже. Квалитет образовања је то што Роми и Египћани добијају у школама, а што је од суштинског значаја за успех у школи и академска постигнућа, као и за унапређење могућности за успјешно укључење Рома и Египћана у тржиште рада и друштвене токове. Важно је указати да дискриминација и сегрегација Рома и Египћана не престаје са њиховим уласком у школе заједно са већинским становништвом. Дјелотворне политике и активности за борбу против дискриминације и сегрегације мора да прати дјелотворна наставна пракса, како би се побољшала постигнућа и смањило напуштање школовања.

У Јавној предшколској установи (ЈПУ) „Радмила Недић,, у Беранама, је посредством „Удружења за подршку Рома и Египћана“ прије 2 године започела сарадња која је резултирала да се 2022. године у ЈПУ „Радмила Недић,, уписало 38 дјеце РЕ популације узраста од 3-5 год. У 2023. години, уписано је 58 дјеце која похадјају вртић, имају превоз од стране ЈУ ОШ „Радомир Митровић,, док је ЈПУ систематизовала радно мјесто за 1 медијатора из РЕ популације уз ангажовање истог и у школи „Вук Караџић“.

У 2023. години ЈПУ „Радмила Недић,, спроведен је и програм Јавног рада Завода за запошљавање при чему су на период од 3 мјесеца радила 3 лица од којих су 2 лица из РЕ популације.

ЈПУ „Радмила Недић,, започела је у 2024. години активности на промоцији уписа дјеце РЕ популације па су одржане 3 радионице од стране „Удружења за подршку Рома и Египћана“, а ЈПУ „Радмила Недић,, је у сарадњи са НВО „Удружење за подршку Рома и Египћана,, спровело кампању за упис дјеце РЕ популације у вртићу, кроз акциони план, који је финансиран од Министарства просвјете, науке и иновација, посредством Уницефа, кроз програм „Квалитетно образовање за сву дјецу у Црној Гори“. У току израде ЛАП-а тренутно је у ЈПУ „Радмила Недић,, уписано 62 дјеце РЕ популације. Тренутно ЈПУ „Радмила Недић“ спроводи програм Јавног рада, при којем је једно лице из РЕ популације запослено.

У ЈУ ОШ „Радомир Митровић“ има 160 ученика РЕ популације, опремљена је канцеларија за РЕ медијаторе од стране Ромацтеда, програма Савјета Европе, у школи се већ неколико година спроводи програм менторства за РЕ ученике завршних разреда од стране НВО „Млади Роми“. У овој школи је у претходне три године реализовано укупно три програма Јавних радова Завода за запошљавање при чему је сваког пута упослено по неколико лица из РЕ заједнице. Иначе, у тој школи раде и два медијатора, односно сарадника у социјалној инклузији РЕ у области образовања. И ове године, школа спроводи програм Јавних радова, при чему су запослена два лица из РЕ популације.

И „Удружење за подршку Рома и Египћана“ је у претходном периоду спровело два програма Јавних радова, при чему су била запослена лица из РЕ популације, док тренутно се спроводи трећи програм, при чему је запослено једно лице из РЕ популације.

У Основној школи „Вук Караџић“ у Беранама 42 ученика РЕ популације похађају наставу, ангажована су 2 сарадника у настави ангажовано за потребе дјече која долазе из РЕ популације. Према мишљењу представника школе, најчешћи разлог напуштања школе од стране ученика из РЕ заједнице је нередовно похађање наставе, зато што тешко превазилазе језичке баријере и зато што се руководе правилима своје традиције (посебно дјевојчице).

Ученици из РЕ заједнице најчешће напуштају школу у узрасту 14-15 год.

Што се тиче средњошколског образовања ученика РЕ популације у Беранама ситуација је сљедећа: у 2014. години 4 лица завршила су средњу школу, од којих су 2 лица ван ЦГ. Тек посредством менторства од „Младих Рома“ које постоји у задњих 4-5 година, ситуација се знатно мијења па сваке године свршени основношколци из школе „Радомир Митровић“, уписују средње школе. Сходно томе, Средњу стручну школу су завршила 4 лица РЕ популације, док су Средњу школу „Вукадин Вукадиновић“, завршила 2 лица из РЕ популације. Сва лица, односно ученици, користили су стипендије од Министарства просвјете. Прошле године, у Средњој медицинској школи „Др Бранко Зоговић“, један ученик РЕ популације је уписао и тренутно похађа други разред те школе, док у другим школама, средњим – стручним има око 10 ученика РЕ популације. Према подацима прикупљених од чланова Радне групе за израду ЛАП-а, 20% ученика из РЕ популације похађају ваннаставне активности док се као најчешћи разлог који деца наводе приликом одсуства са наставе наводе болест и радови у кући.

Према подацима из „Анализа стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама“, током 2023. године у основну школу је уписано укупно 193 РЕ дјеце, док је средње школе похађало свега 15 припадника РЕ.

Према подацима из „Анализа стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама“ 47% испитаника изјаснило се како је веома задовољно образовним системом и предшколским васпитањем, 37% испитаника је осредње задовољно док 14% испитаника није дало одговор на постављено питање. Да нису ни најмање задовољни условима који владају у вртићу, изјаснила су се свега 3 родитеља (од укупно 148 анкетираних појединаца).

Условима у беранским основним школама је у осредњој мјери задовољно 54% од испитаника, док је 32% њих задовољно у високом степену. Одговор на ово питање није дало 10% испитаника, док се 3% изјаснило да није задовољно образовањем које њихова дјеца добијају у основним школама на подручју беранске општине. (Подаци из „Удружења за подршку Рома и Египћана“.)

Допринос Општине Беране интеграцији РЕ популације посебно акцентује образовање, те је током протекле четири године на годишњем нивоу спроведено низ активности:

- За све ученике ромско египћанске популације обезбјеђен је бесплатан школски превоз од Ромског образовног фонда, осим за ученике ЈУ ОШ „Вук Караџић“;
- За све ученике првог разреда из РЕ популације који су уписани у основним школама обезбјеђен је школски прибор;
- Ангажовани су од стране Министарства просвјете, науке и иновација РЕ медијатори у настави са циљем спровођења активности иницирања уписа у основношколски

васпитно-образовни систем и подизања нивоа свијести родитеља о значају и обавезности укључивања дјече у школски систем, те редовног надзора и праћења образовања;

- Суфинансирано је од стране Министарства просвјете, науке и иновација одлазак РЕ медијатора у настави на полагање испита поводом ванредног школовања;
- Обезбјеђена је финансијска подршка од стране Министарства просвјете, науке и иновација за набавку материјала за учење као и мјесечна стипендија за студенте из РЕ популације.

Кроз програм Ромацтед, програм Савјета Европе у претходном периоду, уз ангажовање фасцилитатора Султана Беће, дала се подршка образовању кроз конкретне активности: Кроз овај програм, иницирана је потреба за медијатором у ЈПУ „Радмила Недић“ што се и остварило.

Кроз овај програм, апеловало се из Општине Беране на смањење броја дјече за рад медијатора, јер је тренутни број од 70 ученика превисок. И ова мјера се остварила, јер је Министарство просвјете, науке и иновација овај број смањило за пола.

Кроз овај програм, апеловало се да се дјечи која похађају вртић, обезбиједи превоз од стране ЈУ ОШ „Радомир Митровић“ која је свој комби уступила и за услуге превоза дјече која похађају вртић. И ово се остварило уз велики допринос директора ове установе и покојне директорице вртића.

Према спроведеном истраживању у оквиру израде ЛАП-а у периоду јун-јул 2024. године испитаници 100% сматрају као најмање проблематичне области сматрају здравствену заштиту и образовање.

3) Здравствена заштита

У области здравствене заштите РЕ популације на нивоу Црне Горе нису спроведена свеобухватна новија истраживања, а најновији доступни подаци односе се на истраживање УНДП-а⁷ из 2017. године, према којем је 95% РЕ популације имало здравствену заштиту. Здравствена заштита је у директној вези са питањем личних докумената, а подаци из различитих извора указују да је још увек значајан број припадника РЕ популације који нису рјешили питање личних докумената. С друге стране, степен дискриминације према РЕ у области здравствене заштите већи је у односу на друге категорије у Црној Гори. У 2022. години износи 32,3% и већи је за 6,5% у односу на 2020. годину.⁸

Када је питању здравствена заштита грађани ромске и египћанске заједнице наилазе на многобројне препреке у погледу приступа систему здравствене заштите, као што су одсуство информација и знања, језичке баријере, финансијске баријере, нерегистрованост боравка и дискриминација.

Грађани ромске и египћанске заједнице наилазе на многобројне препреке у погледу приступа систему здравствене заштите, као што су одсуство информација и знања, језичке баријере, финансијске баријере, нерегистрованост боравка и дискриминација. Здравствени систем Црне Горе дизајниран је на принципу пружања бесплатне здравствене заштите свим категоријама становништва, при чему здравствени систем има уграђене

⁷ УНДП репорт: <https://www.undp.org/eurasia/publications/regional-roma-survey-2017-country-fact-sheet>

⁸ Социокономски положај Рома и Египћана у Црној Гори <https://www.цедем.ме/wp-content/uploads/2024/01/Социокономски-положај-Рома-у-Црној-Гори-веб.пдф>

механизме за помоћ и подршку социјално маргинализованих друштвених група. Међутим, чињеница је да недовољно коришћење здравственог система указују на то да је значајан број Рома и Египћана искључен из многобројних видова јавних услуга које се пружају од стране здравствених установа, а приступ здравственим услугама ограничен је постојањем различитих системских баријера као што су недовољан ниво образовања и информисаности о здравственој заштити која им стоји на располагању.

У Дому здравља Беране запослен је један медијатор у здравству из РЕ заједнице на неодређено, уговором о раду. Из искуства медијатора, најчешћи проблеми приликом остваривања права из области здравствене заштите је нерегистрованост припадника РЕ заједнице у здравственом систему. Када је у питању вакцинација дјете из РЕ заједнице, сваке године педијатријска служба обавља редовну вакцинацију. У Дому здравља Беране спроводе се едукације за РЕ заједницу везано за превентивне прегледе, репродуктивно здравље и сл. Такође, спроводе се едукације намјењене ученицима а које се тичу репродуктивног здравља и полно преносивих болести и заштите. Преко НВО „Удружење за подршку Рома и Египћана,, током 2023/2024. године, одржане су 3 радионице у вези репродуктивног здравља за одрасле припаднике РЕ популације, преко пројекта који је ова НВО спроводила, који је финасиран од организације Јувентас из Подгорице. Лица која не посједују документа остварују ипак здравствену заштиту, упућују се на медијатора ради регистрације у систему али неопходне услуге се реализују.

ЈЗУ Дом здравља Беране на годишњем нивоу редовно спроводи активности периодичних обилазака неформалних ромских насеља како због здравствених прегледа, информисања о значају здравствене заштите, тако и због вакцинације дјете. Такође, у периоду од протекле четири године, спроведен је низ активности информисања припадника РЕ популације о правима која могу остварити у здравственим установама, програмима антитуберкулозних (мини системских) и гинеколошких прегледа. У овој установи запослена је медицинска сестра која се служи ромским језиком те увијек посредује у размијењивању информација о постојећим доступним услугама и савјетовалиштима.

Према спроведеном истраживању у оквиру израде ЛАП-а у периоду јун-јул 2024. године испитаници 100% сматрају као најмање проблематичне области сматрају здравствену заштиту и образовање.

Према истом истраживању од укупно 70 испитаника њих 53 (односно 75%) има овјерену здравствену књижицу. Такође, 52 испитаника (односно 74%) је у прошлој години посјетило љекара. Њих 63 (односно 90%) има изабраног љекара. Из превентивних разлога ниједан испитаник није у претходној години посјетио љекара. Стоматолога у претходној години није уште посјетило 60 испитаника (односно 87%).

Посредством Дома здравља, РЕ медијатора, Фонда здравства ЦГ у претходне 4 године, 100 дјете РЕ популације је остварило право на здравствену заштиту, (добило здравствене књижице).

4) Социјална и гјечја зашћићића

Један од главних проблема за добијање социјалне помоћи са којим се суочавају Роми и Египћани јесте нерегистровање. Нерегулисан правни статус представља крајњи облик социјалне искључености и онемогућава грађане ромске и египћанске заједнице да имају

приступ социјалним службама. Опште препреке на путу коришћења социјалних услуга када је ријеч о ромској и египћанској заједници обухватају одсуство информација о расположивим службама и социјалним давањима, као и језичке баријере и вишеструке видове дискриминације. За сиромаштво карактеристичне су и родне предрасуде, као и чињеница да оно посебно погађа жене и дјецу. Роми и Египћани су суочени са проблемом приступа јавним социјалним услугама када је ријеч о образовању, здравственој и социјалној заштити, као и са одсуством знања и непознавањем језика, дискриминацијом и сиромаштвом.

Што се тиче облика материјалних давања као што су: МОП, инвалиднина, туђа њега и помоћ, дјечији додатак и слично, у истраживању „Социо-економски статус РЕ популације на територији општине Беране“ које је НВО „Удружење за подршку Рома и Египћана“ реализовала у јануару 2022. године, истакнуто је да у кориснике МОП-а спадају укупно 52% у то вријеме анкетирани РЕ домаћинства. Са друге стране, 2019. године (према подацима „Локалног Акционог плана за социјалну инклузију РЕ“ овај проценат је био значајно височији и износио је 65%).

У нашем истраживању, констатовано је да тај проценат износи 50% (74 од 148 анкетираних домаћинстава). Изузев тога, испитивали смо колико је међу РЕ популацијом заступљена употреба не само МОП-а, већ и неких других облика егзистенцијалне помоћи од стране државе. Овим истраживањем дошли смо до података који сугеришу да број РЕ домаћинстава у нашој општини у којима дјеца добијају додатак на мјесечном нивоу износи 88 (59%). Што се тиче личне инвалиднине, њу остварује свега 5 РЕ лица, односно 3% (од којих се 3 лица налазе у насељу Талум, док су 2 лоцирана у Пешцима). Туђу његу и помоћ остварује 7 домаћинстава, односно 5% (2 на Риверсајду и 5 на Рудешу). Треба напоменути и то да није идентификован ниједан случај старатељства над беспомоћним лицем у оквиру РЕ домаћинстава која су обухваћена овим анкетирањем.

Према спроведеном истраживању у оквиру израде ЛАП-а у периоду јун-јул 2024. године испитаници су се у претходној години за неки вид помоћи обраћали социјалним установама, општинским органима, НВО. Од укупно 70 испитаника њих 38% се није никоме обраћало за помоћ у претходној години. Главни разлог су лоша искуства из претходног периода када нису наилазили на разумјевање. Најчешћи вид помоћи која је додијељена онима који су тражили помоћ је храна и средства за хигијену.

Насиље у породици представља посебан облик насиља којим се крше права на живот, слободу, физички, психички и сексуални интегритет, безбједност и људско достојанство члана породице. Закон о заштити од насиља у породици Црне Горе дефинише „насиље у породици“ као чињење или нечињење члана породице којим се угрожава физички, психички, полни или економски интегритет, ментално здравље и спокојство другог члана породице, без обзира на мјесто гдје је учињено.

Породично насиље које у великој мјери погађа ромску и египћанску заједницу, се примарно одвија кроз различите видове психичког, физичког, сексуалног и материјално-економског злостављања. Иако прецизни подаци о обиму насиља у породици недостају, будући да се већина насилних чинова одвија унутар релативно затворене и патријархалне заједнице и најчешће остаје прећуткивана. С друге стране, постоје жене из ромске и египћанске заједнице које су изоловане од већинске популације, што им ограничава приступ јавним установама и службама које се баве насиљем над женама, али тај број је све мањи у нашој општини. У случајевима када приступ услугама није физички препрека,

квалитет услуга и став пружалаца услуга о насиљу над женама, посебно насиљу у породици, води ка стварању баријера и смањује повјерење жртава приликом обраћања таквим службама.

Кључни изазов у погледу борбе против насиља у породици у ромским и египћанским заједницама јесте број процесуираних случајева насиља у породици, при чему је посебан акценат на броју случајева који су резултирали подизањем оптужница, кривичним гоњењем и кажњавањем починиоца кривичног дјела.

Проблем дјечјег просјачења представља проблем гдје се у највећем броју случајева као жртве експлоатације јављају дјеца из ромске и египћанске заједнице. Примарно се ради о дјечи која не похађају школе, немају здравствено осигурање нити су уписана у матичне књиге. Услови у којима се дјеца налазе, живе и проводе своје дјетињство на улици представља један од најтежих и најгрубљих облика повреда права дјетета. Наиме, такве животне околности дјечи ускраћују многа права загарантована УН Конвенцијом о правима дјетета, као што су права из социјалне заштите, здравствене заштите и др. Дјеца из ромске заједнице која се баве просјачењем и живе на улици изложена су ризику да буду предмет економског и сексуалног искориштавања, подпадања под ропски положај и положај сличан ропском као и предмет трговине људима.

Према подацима Управе полиције-Одјељење безбједности Беране, у 2023 год. поднесена је :

- 21 прекршајна пријава против 19 лица припадника ромске и египћанске заједнице, од тога
- 18 прекршајних пријава за занемаривање(просјачење,скитња,неупућивање у школу).

У 2024 год. (јануар, фебруар и март) поднесене су :

- 2 прекршајне пријаве против 3 лица припадника ромске и египћанске заједнице за занемаривање (просјачење и неупућивање дјеце у школу).

5) Дискриминација

Степен дискриминације Рома и Египћана у Црној Гори је и даље висок и износи 21,3%, иако је мањи за 0,9% у односу на 2020. годину када је износио 22,2%.⁹ С друге стране, на основу вриједности показатеља учинка, може се уочити смањење етничке дистанце према РЕ популацији, која на крају 2023. године износи 0,35, у односу на 0,55 у 2021. години.¹⁰

Извјештај о положају Рома и Египћана у Црној Гори¹¹ који је припремио Омбудсман за људска права и слободе у Црној Гори (Омбудсман) доноси исте закључке.

Положај Рома и Египћана је и даље неповољан у свим кључним аспектима живота, од социо-економског статуса до образовања и политичког учешћа. Припадници ромске и египћанске популације и даље су изоловани од остатка становништва и углавном живе у

⁹ Последње истраживање је спроведено 2022. године. Није било нових истраживања, тако да су показатељи за ову област остали исти.

¹⁰ Истраживање ЦЕДЕМ-а, Етничка дистанца у Црној Гори, децембар 2023, доступно на:

<https://www.цедем.ме/вп-онтент/улоадс/2024/02/Етничка-дистанца-у-Црној-Гори-Децембар-2023.-2.пдф>

¹¹ Доступно на: <https://www.омбудсман.по.ме/имг-публикационс/53/цое%20положај%20рома%20и%20егип--ана%20у%20цг%20200х290%20финал.пдф>

насељима која су одвојена од насеља са неромском популацијом, па услед таквог физичког раздвајања расте сваки облик социјалне дистанце и искључености.

У циљу заштите ромске и египћанске популације у Црној Гори од расизма, антициганизма и свих облика дискриминације, Министарство за људска и мањинска права, у сарадњи са Центром за стручно образовање и цивилним сектором, завршило је израду лиценцираног и акредитованог програма за борбу против антициганизма и сваког облика дискриминације Рома, који ће се користити за рад са државним службеницима јавних установа, просвјетним радницима и младима.

Када је у питању област културе, ЦЕДЕМ-ово истраживање Обрасци и степен дискриминације у Црној Гори, 2022 (Обрасци и степен дискриминације у Црној Гори у 2022.), које финансирају Европска унија и Савјет Европе, показало је да процењени ниво дискриминације РЕ популације износи чак 32,1% у 2022. години. Овај степен је за 1,2% мањи у односу на 2020. годину када је износио 33,3%, али је већи у односу на дискриминацију у култури у свим осталим категоријама.

Значајан проблем са којим се суочава ромско-египћанска заједница у Беранама јесте појава дјечјих уговорених бракова и ванбрачних заједница, у оквиру којих дијете ступа у такву заједницу с другим дјететом или с одраслом особом. Комитет за права дјетета и Комитет за елиминацију свих облика дискриминације над женама (ЦЕДАВ) сматрају да минимални узраст за брак и за мушкарце и за жене треба бити 18 година, без обзира на сагласност родитеља. Чланом 24 Породичног закона прописано је да брак не може склопити лице које није навршило 18 година. Изузетно, суд може дозволити склапање брака малољетном лицу старијем од 16 година, у складу с посебним законом. Такође, Породични закон предвиђа ништавост брака који није склопљен пред надлежним органом, што је најчешће случај код присилних и дјечјих бракова.

Према подацима из *Анализа стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама*, од 148 анкетираних испитаника РЕ популације, о личним искуствима са дискриминацијом, веома штуро и неодређено се изразило свега њих 5%, док су 2 испитаника отворено рекла да је у њиховом животу било таквих ситуација, али да нису вољни да у сврхе истраживања дају било какве исказе о томе (коментар: „Било је свега и свачега, али дуга је то прича“, „Не бих да причам о томе сада тренутно“). Осталих 139 испитаника не само да нису рекли да имају непријатна искуства за која имају своје личне разлоге из којих не би да их отворено износе, већ су се у анкети отворено изјаснили како никада нису имали искуства поменутог типа.

Општина Беране проактивно ради на борби против дискриминације Рома и Египћана како би им омогућила потпуно друштвено и економско укључивање. Фокус је усмјерен на подизање друштвене свијести о бенефитима стварања разноликог и инклузивног друштва, односно друштва заснованог на интер-културалном учењу и сузбијању свих националних, расних или етничких стереотипа о Ромима и Египћанима у свим областима, почев од образовања, социјалне и здравствене заштите, запошљавања и културе. С тим у вези током протекле четири године спроведене су слjedeће активности:

- На годишњем нивоу организована је прослава Нове године и подијела пакетића за сву дјецу из РЕ популације узраста до 15 година;
- Омогућено је бесплатно учлањење у одређени број спортских клубова у Беранама за дјецу РЕ популације;
- У оквиру програма Локалног јавног емитера Радија Беране, емитовале су се радио емисије посвећене припадницима РЕ популације кроз пројектне активности НВО

„Удружење за подршку Рома и Египћана“ у оквиру пројекта који је финансиран од стране НВО Јувентас из Подгорице.

- НВО „Удружење за подршку Рома и Египћана“ кроз различите пројекте који су финансирани од стране Министарства људских и мањинских права, Јувентаса је спровело низ радионица на тему дискриминације Рома и Египћана.

Према спроведеном истраживању у оквиру израде ЛАП-а у периоду јун-јул 2024. године 18% испитаника су исказали да су били дискриминисани током школовања, током тражења посла њих 95% су исказали да су били дискриминисани. Сви испитаници су саопштили (100%) да никада нису осјетили дискриминацију код љекара. Такође, 100% испитаника је саопштило да никада нису осјетили дискриминацију на радном мјесту.

Нико од испитаника се није жалио некој институцији због дискриминације а 100% испитаника није информисано коме могу да се жале у случајевима дискриминације. Такође, 100% испитаника није упознато са начином на који медији исвјештавају о РЕ заједници. Међутим, како је мали број испитаника, а број припадника РЕ популације у Беранама много већи, то је значајан број припадника РЕ едукован о забрани дискриминације од стране НВО „Удружење за подршку Рома и Египћана,, из Берана.

б) Политичка и друштвена партиципација

Предрасуде и дискриминација су реални и озбиљни проблеми за многе Роме и Египћане, док је антициганизам комплексан феномен сачињен од бројних социјалних, културних и економских фактора. Тешкоће у процесу интеграције ове заједнице у друштво резултат су и правно-институционалних недостатака, посебно у дијелу који се тиче њене политичке партиципације. Устав Црне Горе не препознаје Роме и Египћане као националну мањину, већ их третира као “друге мањинске заједнице”.

Повећање нивоа учешћа ромске и египћанске заједнице у друштвеним токовима се постиже кроз оспособљавање представника Рома и Египћана, посебно жена и младих, за учешће у процесу одлучивања и већој укључености у друштвени живот. У том погледу, већини ромских и египћанских организација цивилног друштва још увијек недостају капацитети потребни за постизање јачег утицаја на промјену положаја РЕ заједнице.

Општина Беране је такође препознала да РЕ организацијама цивилног друштва недостају капацитети за праћење примјене мјера повезаних са стратегијама и политикама усмјереним на укључивање Рома и Египћана и побољшање њиховог положаја, недостају вјештине потребне за успјешно привлачење донаторских средстава, финансијски капацитети, знања и вјештине за креирање квалитетних пројеката, успјешну примјену и праћење учинка и квалитета реализованих активности. Како би увећала степен интеграција представника РЕ заједнице у политички и друштвени живот Берана, Општина је у протекле четири године укључила представнике организација цивилног друштва ромске и египћанске популације у чланства Радних група локалне самоуправе које су формиране са циљем израде локалних програма и политика, и то:

- Чланство у Радној групи за израду Локалног плана за социјалну инклузију Рома и Египћана у општини Беране за период 2019- 2023;
- Чланство у Тиму за социјалну заштиту Општине Беране;
- Доношење Одлуке о оснивању Савјета за младе у општини Беране, чији састав чини и један представник ромско-египћанске популације и
- Чланство у Радној групи за израду ЛАП-а (актуелни).

2.4 Технолошки фактори

1) Становање

Велики број припадника РЕ популације живи у нехуманим условима у импровизованим насељима и објектима који су често недостојни за живот човјека. Према подацима из *Анализе стање о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама* број становника у насељима је слjedeћи:

НАСЕЉЕ	ОДРАСЛИ	ДЈЕЦА	УКУПНО
Талум	209	279	488
Риверсајд	88	134	222
Горњи Рудеш	46	59	105
Ранч	24	19	43
Пешца	19	13	32
Укупно	386	504	890

Ради се о неформалним насељима, која нијесу у потпуности комунално опремљена, недостаје вода, мокри чворови, тоалети, канализација, итд. У питању су насеља која су и територијално измјештена у односу на средине у којима живи већинско становништво. Већина објеката у којима живи РЕ популација је нелегализована, што онемогућава обезбјеђивање системске подршке у смислу побољшања услова становања и обезбјеђивања инфраструктуре – воде, струје, канализације, асфалта.

Област становања представља једно од најважнијих егзистенцијалних питања са којима се суочавају припадници ромске и египћанске популације у Беранама. Роми и Египћани најчешће станују у оквирима неформалних и привремених насеља, од којих је значајан број изграђен коришћењем неадекватних грађевинских техника и материјала. Објекти не задовољавају потребне минималне стандарде за становање, неријетко садржећи више слjedeћих елемената:

- Неадекватан приступ води за пиће;
- Неадекватан приступ комуналној и другој инфраструктури (канализационој мрежи, путној мрежи, електричној мрежи итд.);
- Неадекватан приступ јавним сервисима (школама, болницама, јавном превозу итд).
- Лош структурални квалитет стамбених јединица (стамбене јединице грађене неадекватном техником градње и/или од лоших материјала, стамбене јединице пропале услед лошег одржавања и слично, које су потенцијално опасне по безбједност становника;
- Пренасељеност у смислу просечне густине становника по јединичној површини насеља, односно у смислу великог броја чланова по домаћинству;

- Несигуран правни статус објеката на парцелама (нерешени имовинско-правни односи над објектима и земљиштем).

Према подацима из *Анализа стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама* реализоване у децембру 2023. године, у зиданим стамбеним објектима живи 43% ромско-египћанских домаћинстава, у монтажним кућама станује 36% РЕ породица, у дрвеним баракама станује 11% породица, док њих 6% станује у објектима од лима/лесонита.

	Чврсти објекат	Монтажна кућа	Дрвена барака	Барака од лима/лесонита
Процент РЕ домаћинстава (јануар 2022)	46	33	21	х
Процент РЕ домаћинстава (новембар 2023)	43	36	11	6

Табела 1: Преузето из *Анализе стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама*

Према подацима из *Анализе стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама*, шпорет на дрва поседује 93% анкетираних испитаника, док приступ води (без обзира да ли је у питању вода у стану или поред) има 92% домаћинстава. Електричну енергију имају 84% породица, а купатило у стану њих 79%. Приступ Интернету има 48% испитаника. Уређаје за електрично гријање поседује 7%, аутомобил 6% испитаника, а свега 1% има персонални рачунар.

Према подацима из *Анализа стања о положају Ромске и Египћанске популације у Беранама*, 53% испитаника квалитет свог стамбеног објекта оцјењује као лош, 12% испитаника квалитет свог стамбеног објекта окарактерисало је као изузетно лош. Са друге стране, за одговор „просјечан“ одлучило се 29% испитаника, док је убедљиво најмањи број (6%) казало да квалитет своје куће или стана виде као добар.

Министарство за људска и мањинска права у сарадњи са Министарством рада и социјалног старања, Општином Беране, Министарством финансија и НВО „Удружењем за подршку Ромима и Египћанима“ обезбедило је средства за изградњу нових стамбених јединица и пресељење ромског насеља „Риверсиде“ на другу локацију. Влада Црне Горе ће за ову намјену издвојити 800.000,00 еура из текуће буџетске резерве, односно 400.000,00 еура из текуће буџетске резерве и 400.000,00 еура из Егализационог фонда, у оквиру права које остварује општина Беране. Овим пројектом биће ријешено стамбено питање за 50 породица, односно 300 припадника РЕ популације. У току је избор парцеле на којој ће се градити наведени објекат од стране Општине Беране.

Према спроведеном истраживању у оквиру израде ЛАП-а у периоду јун-јул 2024. године испитаници су у 100% случајева саопштили да користе мобилни телефон. Њих 67 (односно 95%) је саопштило да има приступ интернету.

2.5 Анализа капацитета локалне самоуправе (SWOT анализа)

Анализом снага, слабости, могућности и пријетњи за реализацију ЛАП-а, утврђени су фактори који ће утицати на сам процес реализације дефинисаних активности.

- **Снаге и слабости**

Кључна снага локалне самоуправе је заинтересованост Општине за реализацију ЛАП-а. Такође, локална самоуправа је упозната са стањем и потребама циљне групе јер је у припреми ЛАП-а урађена Анализа реализованих активности Локалног плана за социјалну инклузију Рома и Египћана за период 2019 – 2023. у општини Беране. Предност Општине су подаци садржани у базама података којима располаже локална управа, ЈУ Центар за социјални рад за општину Беране, Завода за запошљавање Црне Горе - Биро рада Беране, Управе полиције - Центар безбједности Беране, НВО „Удружење за подршку Рома и Египћана“ и др. локалних невладиних организација које су активне у питањима која се односе на положај Рома и Египћана. Значајну предност представља и искуство у реализацији сличних докумената. Међусобна сарадња свих релевантних актера је предност коју ће локална управа користити у реализацији ЛПА.

Кључне слабости локалне управе у области реализације ЛАП-а је што нема припадника РЕ популације у службама које могу допринијети да се оствари континуирана директна комуникација са заједницом у процесу реализације ЛАП-а. Општини је потребан локални координатор из РЕ популације који ће пратити реализацију ЛАП-а, што већ постоји у неким другим већим општинама, а потребно је и дефинисано на ранијим састанцима са представницима Општине и националним координатором за Роме из Владе Црне Горе (Сокољем Беганајом). Такође, значајан недостатак се огледа у непостојању Програма за социјално становање у Општини Беране. Реализација ЛАП-а може дијелом бити угрожена јер у овом тренутку не постоји упутство за праћење реализације акционих планова.

- **Могућности и пријетње**

Стратегија за социјалну инклузију Рома и Египћана у Црној Гори 2021-2025. је велика могућност за успјешну реализацију ЛАП-а јер ће пажња јавне управе али и јавности бити усмјерена ка рјешавању питања РЕ популације. Јасан законодавни основ је такође подстицај за реализацију ЛАП-а. Такође, могућност представља и заинтересованост међународних донатора за инклузију РЕ популације и простор да се путем израде пројеката и аплицира за добијање средстава за реализацију планираних активности.

Међу највеће пријетње које могу угрозити реализацију ЛАП-а спада недовољна информисаност припадника РЕ популације о начинима и процедурама за остваривање својих права. Додатно се стање погоршава због непознавања црногорског језика од стране једног броја РЕ популације. На територији општине Беране не постоји лиценцирана установа за ванредно образовање одраслих, а изражена је неусклађеност степена квалификације и стручне спреме са савременим потребама тржишта рада.

Са друге стране велики број припадника РЕ популације не посједују лична докумената што може утицати на остварење ЛПА у области запошљавања и остваривања други припадајућих права. Незаинтересованост послодаваца за запошљавање припадника РЕ популације као затвореност дијела РЕ популације за рад и сарадњу је такође фактор који

може утицати на реализацију плана. Предрасуде код већинске популације о РЕ заједници су важан фактор који треба узети у обзир јер може утицати на извршење плана.

3. Кључне проблемске области

Кључне проблемске области које су обрађене овим стратешким документом и у вези са којима су утврђени стратешки и оперативни циљеви како и специфичне активности, су:

- Дискриминација
- Сиромаштво РЕ популације
- Друштвена и политичка партиципација РЕ популације
- Становање
- Образовање за све припаднике РЕ
- Запошљавању припадника РЕ
- Здравствена заштита РЕ популације
- Грађански статус припадника РЕ
- Социјална заштита РЕ популације

**4. Акциони (оперативни) план
Оперативни план –Локални акциони план за социјалну инклузију Рома и Египћана у општини Беране за период 2025-2028.**

Оперативни циљ 1.1		Унапријеђена информисаност већинске популације у вези са дискриминацијом РЕ популације				
Индикатор учинка	Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2026.г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027.г /Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације		
Процент припадника РЕ популације у Општини Беране који су се суочили са неким обликом дискриминације	Н/А Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	20% Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	10% Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	2% Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране		
Степен етничке дистанце према грађанима РЕ популације	Н/А Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	38% Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	35% Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	30% Извор податка: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране		
Број приговора на рад службеника Општине Беране у односу према припадницима РЕ популације	Н/А	10 Извор податка: Годишњи извјештај о раду локалне управе	5 Извор податка: Годишњи извјештај о раду локалне управе	2 Извор податка: Годишњи извјештај о раду локалне управе		
Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања
1.1.1. Организовање предавања за запослене у Општини Беране на тему дискриминације	Одржана 3 предавања за најмање 60 запослених у локалној самоуправи и ЈП чији је оснивач Општина Беране	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО	I- III квартала 2025. II,III,IV-квартал 2026. I,II,III-квартал 2027. I,III,IV –квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	0	Буџет Општине (Секретаријат за друштвене дјелатности)
1.1.2. Израда Анализе о дискриминацији и социјалној дистанци у односу на припаднике РЕ популације и упознатости са обичајима и културом РЕ популације	Урађена једна анализа годишње која садржи податке о дискриминацији и социјалној дистанци у односу на припаднике РЕ популације и упознатости са обичајима и културом РЕ популације	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО	I квартал -2025. I квартал -2026. I квартал-2027. I квартал-2028.	IV квартал- 2025. IV квартал- 2026. IV квартал – 2027. IV квартал – 2028.	1000,00 Укупно 4.000,00 еура	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)

1.1.3	Организовање предавања, радионица за настава и кадар у Беранама на тему дискриминације популације	Одржана 2 предавања у основним школама, два предавања у средњим школама, и 1 предавање у вртићу.	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. IV и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	750,00 еура годишње Укупно за 4 године 3.000,00 еура	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)
1.1.4.	Едукације на тему говора мржње и антициганизма (за државне и локалне службенике, запослене у јавним установама, наставно особље, судије, тужиоце, инспекторе	Едуковано најмање 60 службеника из Берана	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. II и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	300,00 годишње Укупно за 4 године 1.200,00 еура	Буџет Општине (Секретаријат за друштвене дјелатности)
Унапријеђена заштита очувања идентитета, културе и традиције припадника РЕ популације							
Оперативни циљ 1.2							
Индикатор учинка							
Процент грађана из већинске популације који су упознати са основним обилежјима РЕ традиције у културе		Н/А Извор података: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	5% Извор података: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	Прелазна вриједност – 2026.г г /Извор верификације	10% Извор података: редовно истраживање о положају РЕ у општини Беране	Прелазна вриједност – 2027.г г /Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г г /Извор верификације
Индикатор резултата							
Обилежавање Дана Рома и 8.април		Организован догађај једном годишње уз учешће представника Општине, НВО и др.	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	Фебруар 2025. Фебруар 2026. Фебруар 2027. Фебруар 2028.	Април 2025. Април 2026. Април 2027. Април 2028.	1000,00 еура годишње/ 4.000,00 еура за 4 године	Извор финансирања Буџет Општине
Активности							
1.1.1.	Обилежавање Дана Рома и 8.април	Емитовано 6 емисија годишње на ромском/албанском језику	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Радио Беране, НВО	Феб.-децем. 2025. Феб.-децем. 2026. Феб.-децем. 2027. Феб.-децем. 2028.	Децембар 2025. Децембар 2026. Децембар 2027. Децембар 2028.	Буџет јавног локалног емитера Радио Беране	
1.1.2	Реализација и емитовање радио емисија на ромском/албанском језику						

1.1.3	Организовање информативне кампање за ширу јавност о обичајима, култури и традицији РЕ популације	Спроведене двије информативне кампање на годишњем нивоу (подјела информативног материјала, фацебоок и уоутубе видео материјала, посјета школама и вртићу)	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. II и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	500,00 еура годишње/ 2.000,00 еура за 4 године	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО), НВО
1.1.4.	Едукација ромског и египћанског становништва о препознавању дискриминације и начинима за пријављивање случајева дискриминације	Организација 4 радионице са припадницима ромске и египћанске заједнице и учешће најмање 60 особа	НВО у сарадњи са институцијама Локалне самоуправе	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. II и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	400,00 еура годишње/ 1.600,00 еура за 4 године	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2							
Смањење нивоа сиромаштва РЕ популације у општини Беране							
Оперативни циљ 2.1							
Смањен ниво сиромаштва, социјалне инклузије и постојећег социо-економског јаза између ромске и египћанске популације и већинског становништва							
Индикатор учинка		Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2026.г г /Извор верификације		Циљна вриједност - 2028.г г /Извор верификације	
Процент задовољства становника РЕ насеља укупним условима живота		Н/А		30% Извор: Истраживање о задовољству становника РЕ насеља укупним условима живота		35% Извор: Истраживање о задовољству становника РЕ насеља укупним условима живота	
						40% Извор: Истраживање о задовољству становника РЕ насеља укупним условима живота	
Активности		Индикатор резултата		Надлежност		Средства за реализацију	
Пружање хуманитарне помоћи породицама у социјалној потреби		Дистрибуирано најмање 100 пакета помоћи хране, хигијенских средстава		Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Црвени крст		Децембар 2025. Децембар 2026. Децембар 2027. Децембар 2028.	
						Извор финансирања	
						Буџет ОО Црвеног крста Беране	

2.1.2	Организовање чишћења отпада из ромских и египћанских насеља	Организовано чишћења 2 пута годишње у 2 ромска и египћанска насеља	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/ЈП Комунално предузеће, НВО	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. II и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	0	Средства ЈП Комунално
2.1.3	Подршка ромској и египћанској популацији у погледу информисања о својим правима из области социјалне заштите	Најмање 600 приградника ромске и египћанске заједнице информисано	НВО Центри за социјални рад	континуирано	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	250,00 еура годишње/ 1.000,00 еура за 4 године	Буџет Општине
2.1.4.	Израда методологије (централизованог истраживања) прикупљања података о положају грађана ромске и египћанске заједнице	Обављене припремне радње и направљена листа индикатора за прикупљање података, након обављених консултација са стејхолдерима	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/ МЉМП НВО			0	Буџет Општине Беране
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3							
Повећање друштвене и политичке партиципације РЕ популације							
Оперативни циљ 3.1							
Повећано учешће представника РЕ популације у изради и спровођењу јавних политика на територији општине Беране							
Индикатор учинка		Полазна вриједност – верификације	Прелазна вриједност – 2026.г/Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027.г/Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г/Извор верификације		
Број тачака дневног реда сједница локалног парламента на којима су учествовали представници РЕ популације	0 Извор податка: Извјештај са сједнице Скупштине општине	3 Извор податка: Извјештај са сједнице Скупштине општине	4 Извор податка: Извјештај са сједнице Скупштине општине	5 Извор податка: Извјештај са сједнице Скупштине општине			
Број радних група за припрему локалних јавних политика уз учешће представника РЕ популације	0 Извор податка: годишњи Извјештај председника Општине	2 Извор податка: годишњи Извјештај председника Општине	4 Извор податка: годишњи Извјештај председника Општине	5 Извор податка: годишњи Извјештај председника Општине			

Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања
3.1.1.	Организовати едукацију за представнике ромске и египћанске популације о важности политичке партиципације и формирању јавних политика од значаја за Роме и Египћане	Секретаријат за друштвене дјелатности, НВО, и египћанске заједнице	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. IV и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	200,00 еура годишње 800,00 еура за три године	Буџет Општине Беране
Оперативни циљ 3.2						
Повећано учешће дјеце из РЕ популације спортске и друштвено-културне активности						
Индикатор учинка	Полазна вриједност – 2025.г/Извор верификације	Прелазна вриједност – 2026.г/Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027.г/Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г/Извор верификације		
Број дјеце која континуирано учествују у спортским такмичењима локалних клубова	N/A	10 Извор податка: Извјештај годишњи о раду спортских клубова	20 Извор податка: Извјештај годишњи о раду спортских клубова	30 Извор податка: Извјештај годишњи о раду спортских клубова		
Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања
3.2.1.	Укључено најмање 30 дјеце у активности спортских клубова и друштвено-културне активности	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Васпитно-образовне установе	II и IV квартал 2025. II и IV квартал 2026. II и IV квартал 2027. II и IV квартал 2028.	IV квартал 2025. IV квартал 2026. IV квартал 2027. IV квартал 2028.	500,00 еура годишње 2.000,00 еура за 4 године	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)

	Сиромашних породица у спортске и друштвено-културне активности (Субвенција чланарине РЕ дјеце у спортским клубовима)	Спортски клубови јавне установе и предузећа чији је оснивач Општина Беране						
3.2.2								
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 4								
Оперативни циљ 4.1								
Створени предуслови за стално, приступачно и десегрегирано становање за припаднике РЕ популације на територији општине								
Индикатор учинка	Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2026.г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027.г /Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације				
Број припадника РЕ популације који користе социјалне станове	Н/А	5 Извор податка: Годишњи извјештај Секретаријата за дјелатности	10 Извор податка: Годишњи извјештај Секретаријата за друштве дјелатности	15 Извор податка: Годишњи извјештај Секретаријата за друштве дјелатности				
Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања		
4.1.1. Израда програма становања	Израђен Програм социјалног становања	Секретаријат за друштвене дјелатности Об	Након усвајања државног програма социјалног становања	Након усвајања државног програма социјалног становања	0	Буџет Општине Беране		
Оперативни циљ 4.2								
Побольшани услови становања у РЕ насељима								
Индикатор учинка	Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2026.г г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027.г г /Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације				
Процент припадника РЕ популације обухваћених базом података	Н/А	60% Извор податка: Годишњи извјештај Секретаријата за друштве дјелатности	80% Извор податка: Годишњи извјештај Секретаријата за друштве дјелатности	95% Извор податка: Годишњи извјештај Секретаријата за друштве дјелатности				

Процент становника РЕ насеља који су задовољни условима становања	Н/А	40%	Извор податка: Резултати анкете о дооскриминацији и положају РЕ популације	45%	Извор податка: Резултати анкете о дооскриминацији и положају РЕ популације	55%	Извор податка: Резултати анкете о дооскриминацији и положају РЕ популације
Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања	
4.2.1 Формирање базе података о објектима у којима живе припадници РЕ популације у насељу Риверсајд	Израђена база података	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	Континуирано 2025. Континуирано 2026. Континуирано 2027. Континуирано 2028.	IV квартал 2028.	0	Буџет Општине Беране	
4.2.2 Проналажење нове локације за изградњу нових стамбених јединица, регулисање техничких услова.	Опредијељена нова локација са уредним техничким условима	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	III квартал 2025.	IV квартал 2026.	0	Буџет Општине Беране	
4.2.3 Изградња нових стамбених јединица	Изградња стамбених јединица	Општина Беране, Министарство социјалне заштите, Министарство људских и мањинских права, Министарство финансија, Влада ЦГ			1.500.000,00 еура	Општина Беране, Министарство социјалне заштите, Министарство људских и мањинских права, Министарство финансија, Влада ЦГ	
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 5							
Унапређење доступности, ефективности и квалитета образовања за све припаднике РЕ популације у општини Беране							
Оперативни циљ 5.1							
Повећан обухват РЕ дјече у предшколским установама							
Индикатор учинка	Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2026.г г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027.г г /Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г г /Извор верификације			
Број дјече РЕ која похађају програм образовања и васпитања у раном дјетинству	50 Извор податка: Извјештај предшколске установе	65 Извор податка: Извјештај предшколске установе	70 Извор податка: Извјештај предшколске установе	80 Извор податка: Извјештај предшколске установе			

Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања
5.1.2. Организовање промоције у РЕ насељима преко ЈПУ „Радимила Недић“, и НВО „Удружења за подршку Рома и Египћана“, за упис дјеце ромске и египћанске популације у предшколској установи.	Урађен Извјештај о реализованој промоцији И објављена информација на сајту ЈПУ „Радимила Недић“, НВО, Министарства просвјете.	МПНИ/Завод за школство/Министарст во људских и мањинских права/ НВО-и	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	1000,00 еура годишње Укупно 4.000,00 еура	Буџет Општине Беране.
5.1.3. Обезбеђивање пакета хигијене, обуће и одјеће за дјецу из РЕ популације која су уписана у предшколску установу	Осигурано најмање 50 хигијенских пакета, комплета одјеће и обуће за дјецу из РЕ популације која су уписана у предшколску установу	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Црвени крст ОО Беране, НВО	III квартал 2025.	IV квартал 2028.	500,00 еура Годишње Укупно 2.000,00 еура	Буџет Општине, Црвени крст Беране
5.1.4. Обезбеђивање услова за рад два сарадника у социјалној инклузији РЕ у области образовања у вртићу и промоција рада сарадника	Два сарадника раде у складу са новом регулативом за ову област	Министарство просвјете, науке и иновација, НВО	I квартал 2025.	I квартал 2028.		Министарство просвјете
Унапеђење услова за успешан завршетак основног образовања РЕ дјече						
Оперативни циљ 5.2						
Индикатор учинка			Прелазна вриједност – 2026. г г /Извор верификације	Прелазна вриједност – 2027. г г /Извор верификације	Циљна вриједност - 2028. г г /Извор верификације	
Број дјеце РЕ која су уписана у основну школу			210 Извор податка: Извјештај школске установе	220 Извор податка: Извјештај школске установе	230 Извор податка: Извјештај школске установе	

% дјеце РЕ која су завршила разред у основној школи у односу на број уписане дјеце по разредима	Н/А	90% Извор податка: Извјештај школске установе	90% Извор податка: Извјештај школске установе	90% Извор податка: Извјештај школске установе		
Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности	Средства за реализацију	Извор финансирања
5.2.1. Обезбеђивање бесплатног превоза за дјецу из РЕ популације која су уписана у основну школу „Бук Караџић“.	Осигуран превоз за дјецу из РЕ популације која су уписана у основну школу	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	II квартал 2025.	IV квартал 2025.		Буџет Општине Беране, МПНИ.
5.2.2. Организовање радионица/кампање за иницирање уписа и подизање нивоа свијести родитеља о значају и обавезности укључивања дјеце у школски систем	Најмање 60 родитеља РЕ учествовало на 3 радионице годишње	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО, МПНИ	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	450,00 еура годишње Укупно 1800,00 еура За 4 године	Буџет Општине Беране
5.2.3. Мотивационе/информативне радионице и дјецу за похађање допунске наставе	Одржане 2 радионице по школи ,до 20 учесника по радионици	Секретаријат за друштвене дјелатности, НВО	III квартал 2025.	III квартал 2028.	200,00 еура годишње Укупно 800,00 еура за 4 године	Буџет Општине Беране
5.2.4. Праћење похађања и квалитета наставе за РЕ дјецу	90% дјеце редовно похађа наставу, 20% родитеља присуствује родитељским састанцима Смањен број број дјеце која су напустила школу за 20% у односу на 2024 годину	Савјетница за расељена лица И Роме МПНИ ЈУ ОШ Радомир М, Вук К. Сарадници у социјално инклузији РЕ у области образовања	IV квартал 2025.	IV квартал 2028.	0	Нема посебних средстава
5.2.5. Обезбеђивање школског прибора и пакета хигијене за дјецу из РЕ популације	Обезијеђено најмање 30 комплета школског прибора и пакета хигијене за дјецу из РЕ популације	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	IV квартал 2025.	IV 2028.	1.000,00 еура годишње/	Буџет Општине Беране, Црвени крст Беране,

	која су уписана у основну школу	РЕ популације која су уписана у основну школу						4.000,00 еура за 4 године	међународне организације
5.2.6.	Обезбјеђивање школских торби за дјецу из РЕ популације која су уписана у основну школу	Обезијеђено најмање 30 торби годишње за дјецу из РЕ популације која су уписана у основну школу	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/ЈУ ОБ/Дрвени крст ОО Беране, Хелп	IV квартал 2025.	IV 2028.			1.000,00 еура годишње/ 4.000,00 еура за 4 године	Буџет Општине Беране, међународне организације
5.2.7.	Ангажовање ментора/тутора за дјецу из РЕ популације која похађају I-IX разред основне школе	Ангажовано 7 ментора/тутора за дјецу из РЕ популације која похађају I-IX разред основне школе	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/ЈУ Основна школа, НВО „Млади Роми,, из Подгорице	IV 2025.	IV 2028.				Буџет Општине Беране или средства НВО-а
5.2.8.	Обезбјеђивање услова за рад четири сарадника у социјалној инклузији РЕ у области образовања у ЈУ ОШ „Радомир Митровић,, и једног сарадника у ЈУ ОШ „Вук Караџић,, и промоција рада сарадника	Сарадници раде у складу са новом регулативом за ову област	Министарство просвјете, науке и иновација	I квартал 2025.	I квартал 2026.				МПНИ
5.2.9.	Обуке за професионалаце у предшколском васпитању и основном образовању за рад са ромско/египћанском дјецом и родитељима на културно сензитиван начин	60 наставника из предшколских установа/ОШ похађало радионице рада са ромском дјецом и родитељима на културно сензитиван начин	Општина Беране, НВО сектор, Завод за школство	III квартал 2025.	III квартал 2028.			900,00 еура годишње/ 3.600,00 еура за 4 године	Буџет Општине
5.10.	Укључивање РЕ родитеља у Савјете родитеља при вртићу, школама	Најмање по 1 родитељи укључен у савјет родитеља у 2 школе Најмање 1 иницијатива РЕ родитеља у савјету	Секретаријат за друштвене дјелатности ЈУОШ ВК, ЈУОШ РМ и ЈПУ “Р.Недић” Сарадници у социјалној инклузији у обл. образовања	II квартал 2025.	II квартал 2028.			0	Буџет Општине

5.2.11.	Укључивање дјеце у уценици парламент	Најмање 1 ученик/ уценица по школи укључени у уценици парламент	Секретаријат за друштвене дјелатности ЈУОШ ВК И ЈУОШ РМ Сарадници у социјалној инклузији	III квартал 2025.	III квартал 2028.	0	Буџет Општине
Повећана укљученост РЕ дјеце у систем средњошколског образовања							
Оперативни циљ 5.3							
Индикатор учинка							
Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2026.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2027.г /Извор верификације		Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације	
Број дјеце РЕ која су уписана у средњу школу	11 Извор податка: Извјештај средње школе	15 Извор податка: Извјештај средње школе	20 Извор податка: Извјештај средње школе	25 Извор податка: Извјештај средње школе			
Број дјеце РЕ која су завршила средњу школу	8 Извор податка: Извјештај средње школе	12 Извор податка: Извјештај средње школе	15 Извор податка: Извјештај средње школе	20 Извор податка: Извјештај средње школе			
Активности							
5.3.1.	Обезбјеђивање новчаних ваучера за набавку школског прибора, опреме за практичну наставу и обућу-одјећу за дјецу из РЕ популације која су уписана у средњу школу	Индикатор резултата Осигурано најмање 10 ваучера за набавку школског прибора, опреме за практичну наставу и обућу-одјећу за дјецу из РЕ популације која су уписана у средњу школу	Надлежност Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	Планирани датум почетак реализације I квартал 2025.	Планирани завршетак активности IV квартал 2028.	Средства за реализацију 1.000,00 еура годишње/ 4.000,00 еура за 4 године	Извор финансирања Буџет Беране
5.3.2.	Организовање радионица/кампање за иницирање уписа и подизање нивоа свијести ученика о значају и обавезности укључивања дјеце у средње школе	Најмање 10 ученика РЕ учествовало на 1 радионици годишње	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО, МПНИ, Основна школа.	II квартал 2025. II квартал 2026. II квартал 2027. II квартал 2028.	II квартал 2025. II квартал 2026. II квартал 2027. II квартал 2028.	150,00 еура годишње Укупно 600,00 еура	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО, МПНИ, Основна школа.
Оперативни циљ 5.4							
Индикатор учинка							
Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2026.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2027.г /Извор верификације		Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације	

Број РЕ која су уписана на факултет	0 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ	2 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ	3 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ	4 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ
Број РЕ која су завршила факултет	0 Извор податка: Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ	0 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ	0 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ	1 Извор податка: Извјештај Секретаријата за друштвене дјелатности ОБ
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 6	Обезбјеђење приступа квалитетном и одрживом запошљавању за припаднике РЕ популације у општини Беране			
Оперативни циљ 6.1	Створени предуслови за лакше укључивање припадника РЕ на тржиште рада			
Индикатор учинка	Полазна вриједност – 2025.г Извор верификације	Препазна вриједност – 2026.г Извор верификације	Препазна вриједност – 2024.г Извор верификације	Циљна вриједност - 2028.г Извор верификације
Број РЕ пријављених на биро рада Беране	КОЛИКО ИХ ИМА САДА ПРИЈАВЉЕНИХ 160 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране	КОЛИКО ЋЕ ИХ БИТИ ПРИЈАВЉЕНО 150 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране	КОЛИКО ЋЕ ИХ БИТИ ПРИЈАВЉЕНО 145 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране	КОЛИКО ЋЕ ИХ БИТИ ПРИЈАВЉЕНО 140 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране
Број запослених РЕ у привредним друштвима	КОЛИКО ИХ САДА ИМА ЗАПОСЛЕНИХ Нема Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране	КОЛИКО ЋЕ ИХ БИТИ ЗАПОСЛЕНО 1 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране	КОЛИКО ЋЕ ИХ БИТИ ЗАПОСЛЕНО 2 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране	КОЛИКО ЋЕ ИХ БИТИ ЗАПОСЛЕНО 3 Извор податка: извјештај о раду Бироа рада Беране
Број запослених РЕ у локалној самоуправи	КОЛИКО ИХ ЈЕ САДА ЗАПОСЛЕНО 6 Извор податка: извјештај о раду ОБ и јавних установа у општини Беране	10 Извор податка: извјештај о раду ОБ и јавних установа у општини Беране	12 Извор податка: извјештај о раду ОБ и јавних установа у општини Беране	14 Извор податка: извјештај о раду ОБ и јавних установа у општини Беране
Активности	Индикатор резултата	Надлежност	Планирани датум почетак реализације	Планирани завршетак активности
	Средства за реализацију	Извор финансирања		

6.1.1.	Припрема лица која се запошљавају, путем организовања радионица за писање ЦВ-а, пословну етику, каријерно саветовање	Најмање 40 припадника РЕ популације прошло тродневну обуку за писање ЦВ-а, пословну етику, каријерно саветовање	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО, 333 Беране	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	600,00 еура годишње/ 2.400,00 еура за 4 године	Буџет Општине Беране, 333
6.1.2	Иницирати отварање Канцеларије за Роме и Египћане и запошљавање једног припадника ромске и египћанске заједнице у Беранама као локалног координатора	Покренуте иницијативе према локалним самоуправама за отварање Канцеларије за Роме и Египћане	МПГМП Локалне самоуправе НВО	II квартал 2025.	I квартал 2026.		Буџет Општине Беране
6.1.3	Јачање комуникације са послодавцима у вези ангажовања радно способних припадника РЕ популације путем организовања округлих столова и посредовања у запошљавању	Одржано најмање 2 састанка годишње са послодавцима са територије Општине Беране у вези ангажовања радно способних припадника РЕ популације	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ	I квартал 2025.	IV квартал 2028.		Буџет Општине Беране
6.1.4	Организовање и суфинансирање стручних обука са циљем унапређења вјештина радно способних лица из РЕ популације	Најмање 20 припадника РЕ годишње похађало обуку са циљем унапређења вјештина радно способних лица из РЕ популације	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Биро рада Беране, НВО	I квартал 2025.	IV квартал 2028.		Биро рада Беране
6.1.5	Организовање јавних радова као једне од мјера активне политике запошљавања 333 ЦГ у којима би била укључена и лица из РЕ популације	Најмање 8 припадника РЕ запошљена кроз јавне радове	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Биро рада Беране, ЈУ ОШ „Радомир Митровић, ЈПУ „Радила Недић, НВО УЗПРЕ	II квартал 2025.	IV квартал 2028.		Биро рада Беране
6.1.6	Организовање посебних Програма обуке и преквалификације заинтересованих радно	Најмање 20 припадника РЕ годишње похађало обуку са циљем унапређења вјештина за послове за	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Биро рада Беране	II квартал 2025.	IV квартал 2028.		Биро рада Беране

	способних лица РЕ популације за послове и вјештине за којима постоји већа потражња на тржишту рада и за које је исказано интересовање	којима постоји већа потражња на тржишту рада и за које је исказано интересовање							
6.1.7.	Кампања за учешће у програмима обука за занимања	Реализовано најмање 1 кампања у Беранама	НВО, Завод за запошљавање, Провајдери образовања одраслих.	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	500,00 еура Годишње Укупно 2.000,00 еура за 4 године	Буџет Општине Беране		
6.1.8.	Ангажовање сарадника у социјалној инклузији у Заводу за запошљавање у Беранама	Најмање 1 сарадник примљен по уговору о раду. Унапређен систем комуникације између институција и ромске и египћанске заједнице, као и повећан обим коришћења права у области запошљавања.	Министарство људских и мањинских права Министарство рада	II квартал 2025.	II квартал 2026.	7.200,00 еура годишње 28.800,00 еура за 4 године	Министарство рада и ЗЗЗ		
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 7									
Унапређење здравствене заштите РЕ популације на територији Општине Беране									
Оперативни циљ 7.1									
Побољшана информисаност РЕ популације о правима у здравственој заштити и родитељству									
Индикатор учинка									
Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације									
Број РЕ обухваћених здравственим системом		Н/А 650	ИЗВОР ПОДАТАКА: Извјештај ЈЗУ Здравља	660	670	680	Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације		
Индикатор резултата									
Индикатор резултата									
Најмање 100 РЕ информисано начину остварења здравствене заштите на 5 једнодневних									
Активности									
Активности									
7.1.1.	Организовање радионица за припаднике РЕ популације о правима у области здравства	Најмање 100 РЕ информисано начину остварења здравствене заштите на 5 једнодневних	Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, Дом здравља, НВО	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	500,00 еура годишње Укупно 2000,00 еура за 4 године	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)		
Извор финансирања									

7.1.2.	Организовати годишње акције у оквиру здравствених програма ДЗ	радионицама на годишњем нивоу	Најмање 200 РЕ обухваћено примарном здравственом заштитом	Секретаријат за друштвене дјелатности ДЗ Беране, Сарадник у социјалној инклузији у области здравља	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Буџет Дома здравља
7.1.3.	Организовање периодичних акција дезинфекције, дезинсекција и дератизација насеља у којима живе РЕ	Најмање 2 акције дезинсекција и дератизација насеља у којима живе РЕ (двогодишње) организоване		ДЗ Беране, Општина Беране, Сарадник у социјалној инклузији у области здравства	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Општина Беране Подгорница
7.1.4.	Периодични обилазак неформалних насеља у којима живе припадници РЕ популације од стране здравствених радника	Најмање 12 обилазака РЕ насеља годишње организована од стране здравствених радника		Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/ЈЗУ Дом здравља Беране, НВО	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Буџет ЈЗУ Дом здравља Беране
7.1.5.	Организовање школе родитељства	Најмање 40 родитеља РЕ прошло годишње програм едукације о родитељству		Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)
7.1.6.	Повећање броја Сарадника у здравственој заштити Рома и Египћана (Беране)	Ангажована још један сарадника у Беранама у социјалној инклузији у области здравства		Министарство здравља, МПГМП здравствене установе.	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Министарство здравља, Дом здравља, Беране
7.1.7.	Организовати и спровести кампању "Упознај свог Сарадника"	Реализоване кампање најмање 1 годишње,		Министарство здравља, МПГМП здравствене установе, НВО.	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Министарство здравља, МПГМП здравствене установе, НВО.

7.1.8.	Организовати вакцинацију дјеце ромске и египћанске популације	Број теренских вакцинација ромске и египћанске дјеце у насељима, Број вакцинисане дјеце, по полу, узрасту и мјесту боравка	Министарство здравља, МПЉМП Здравствене установе, Институт за јавно здравље	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Буџет Дома здравља
7.1.9.	Организовање Школе или саветовања/радионица за труднице за припаднице ромске и египћанске заједнице	Школу/саветовање, радионице похађало минимум 5% припадница ромске и египћанске популације од укупног броја трудница које су користиле услуге здравственог система	Министарство здравља Домови здравља, НВО	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Домови здравља, НВО
7.1.10.	Едуковати медицинске раднике (на примарном, секундарном и терцијалном нивоу) за сензибилан приступ у раду са лицима ромске и египћанске популације, нарочито жртвама насиља у породици и трговине људима	Број спроведених едукација за медицинске раднике/це број едукованих медицинских радника/ца Број пријављених случајева насиља/трговине људима	Министарство здравља МУП -Одјељење за борбу против трговине људима, НВО	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Домови здравља, НВО
7.1.11	Организовати годишње акције пријављивање не уписане РЕ дјеце у МКР ради издавања здравствених легитимација	Најмање 30 РЕ дјеце обухваћене примарном здравственом заштитом на годишњем нивоу	Секретаријат за друствене дјелатности Савјетница за расељена лица И Роње ДЗ Беране, Сарадник у социјалној инклузији у области здравља Фонд за здравствено осигурање ЦГ	II квартал 2025.	IV квартал 2028.	Домови здравља, НВО
7.1.12	Формирање буџетске линије за хитне интервенције (током елементарних непогода, поплава И пожара у РЕ насељима.	У буџету Општине уведена посебна буџетска линија за хитне интервенције у случају елементарних непогода	Општина Беране	I квартал 2025.	IV квартал 2028.	Општина Беране
					2.000,00 еура годишње/ 8.000,00 еура за 4 године	

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 8													
Унапређење грађанског статуса припадника РЕ популације на територији Општине Беране													
Оперативни циљ 8.1													
Побољшана информисаност и правна заштита РЕ у процесу израде личних докумената													
Индикатор учинка		Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2026.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2027.г /Извор верификације		Циљна вриједност - 2028.г /Извор верификације					
Процент РЕ популације која нема личне документе на територији Општине Беране		Н/А 15%		10% Извор податка: Управа полиције- ЦБ Беране		5% Извор податка: Управа полиције- ЦБ Беране		0% Извор податка: Управа полиције- ЦБ Беране					
Активности		Индикатор резултата		Надлежност		Планирани датум почетак реализације		Планирани завршетак активности		Средства за реализацију		Извор финансирања	
8.1.1. Идентификација припадника РЕ популације који немају ријешен правни статус		Идентификовано најмање 90% лица РЕ популације која немају ријешено питања статуса и личних докумената		Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ, НВО		I квартал 2025.		IV квартал 2025.				Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ,	
8.1.2. Организација информативних састанака и састанака у заједници, о условима и начинима регулисања правног статуса		Најмање 20 учесника годисње на инфо састанцима Најмање 8 лица покренуло процедуре за упис у матичне књиге родјених		Општина Беране, МУП, НВО		II квартал 2025.		IV квартал 2028.		150,00 еура годишње Укупно 600,00 за 4 године		Секретаријат за друштвене дјелатности	

Побољшање социјалне заштите РЕ популације на територији Општине Беране													
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 9													
Оперативни циљ 9.1													
Унапријеђена информисаност о начинима остваривања права на социјалну заштиту													
Индикатор учинка		Полазна вриједност – 2025.г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2026.г г /Извор верификације		Прелазна вриједност – 2027.г г /Извор верификације		Циљна вриједност - 2028.г г /Извор верификације					
Број дјеце РЕ укључене у ЈУ Дневни центар		Н/А 0		Извор податка: Годишњи извјештај ЈУ Дневни центар		Извор податка: Годишњи извјештај ЈУ Дневни центар		Извор податка: Годишњи извјештај ЈУ Дневни центар		Извор податка: Годишњи извјештај ЈУ Дневни центар			
Активности		Индикатор резултата		Надлежност		Планирани датум почетак реализације		Планирани завршетак активности		Средства за реализацију		Извор финансирања	
9.1.1. Израда базе података о материјалном положају породица из РЕ популације		Израђена база података са подацима о материјалном положају породица из РЕ популације		Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/Центар за социјални рад, НВО		III квартал 2025.		III квартал 2026.		150 еура годишње/укупно 300,00 еура		Буџет Општине Беране	
9.1.2. Организовање информативних састанака и едукативних радионица о доступности и врстама социјалних услуга		Најмање 60 РЕ грађана упознато са условима и начинима остваривања приступа социјалним услугама на годишњем нивоу.		Општина Беране, Центар за социјални рад, НВО		III квартал 2025.		III квартал 2028.		450,00 еура годишње Укупно 1.800,00 еура за 4 године		Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)	
9.1.3. Одржане 2 радионице за информисање родитеља о правима дјеце са сметњама у развоју о могућностима		Најмање 40 родитеља РЕ учествовало на двије једнодневне радионице за информисање родитеља о		Секретаријат за друштвене дјелатности ОБ/ ЈУ Дневни центар		III квартал 2025.		III квартал 2028.		400,00 еура годишње/ 1.600,00 еура за 4 године		Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)	

	укључивања дјеце у ЈУ Дневни центар	правама дјеце са сметњама у развоју о могућностима укључивања дјеце у ЈУ Дневни центар							
9.1.4.	Организовати дводневну едукацију о сузбијању и превенцији малолетних бракова, дјечијег просјачења и борбе против трговине људима.	Обучити најмање 30 припадника/ца ромске и египћанске популације	Општина Беране, Центар за социјални рад, НВО	III квартал 2025.	III квартал 2028.	300,00 еура годишње 1200,00 еура за 4 године	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)		
9.1.5.	Организовање дводневне едукације припадника/ца ромске и египћанске популације о породичном насиљу и процедурама њихове пријаве надлежним органима.	Обучити најмање 30 припадника/ца ромске и египћанске популације	Општина Беране, Центар за социјални рад, НВО	III квартал 2025.	III квартал 2028.	300,00 еура годишње 1200,00 еура за 4 године	Буџет Општине (конкурс за пројекте НВО)		
9.1.7.	Систематизација радног мјеста – Сарадник у социјалној инклузији РЕ у области социјалне заштите у Центру за социјални рад, Беране	Систематизовано радно мјесто за једног сарадника, запослено 1 лице	Центар за социјални рад, Министарство социјалне заштите	II квартал 2025.	II квартал 2026.		Центар за социјални рад, Министарство социјалне заштите		

➤ ПЛАН ПРИКУПЉАЊА СРЕДСТАВА ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ЛАП-А

За потребе реализације овог стратешког документа, Општина Беране ће се у процесу прикупљања средстава фокусирати на:

- **Сопствене изворе** (годишња буџетска линија за финансирање реализације ЛАП-а за социјалну инклузију РЕ)
- **Фондове ЕУ** (на државном нивоу, билатералне, мултилатералне)
- **Компаније**
- **Амбасаде.**

Програми Европске уније су највећи потенцијал за даље финансирање пројеката Општине у циљу реализације ЛПА. Државе обухваћене процесом проширења имају прилику да се упознају са начинима сарадње у оквиру секторских политика ЕУ и искористе ову финансијску подршку за реализацију националних и међународних пројеката. У оквиру финансијске перспективе 2014-2020., Црна Гора ће учествовати у 9 прекограничних и транснационалних програма:

- четири билатерална програма (са Албанијом, Босном и Херцеговином, Косовом и Србијом);
- два трилатерална програма (Хрватска – Босна и Херцеговина – Црна Гора и Италија – Албанија – Црна Гора);
- три транснационална програма (Дунавском, Медитеранском и Јадранско-јонском програму).

Управо ови програми представљају највећу могућност за Општину Бар у реализацији стратешких циљева јер је у скоро сваком од њих социјална инклузија маргинализованих група препозната као један од тематских приоритета.

У сва четири билатерална програма (са Албанијом, Босном и Херцеговином, Косовом и Србијом) једна од три приоритетне области је **подстицање запошљавања, мобилности радне снаге и социјалне инклузије с обје стране границе.**

У два трилатерална програма (Хрватска – Босна и Херцеговина – Црна Гора и Италија – Албанија – Црна Гора) као једна од приоритетних области одређена је **“унаприједити јавно здравље и социјалну заштиту”.**

Општина Беране ће успоставити комуникацију са успјешним предузећима и организовањем повремених донаторских догађаја (изложбе, вечере и друго) прикупљати средства за реализацију ЛАП-а. Један од извора за финансирање реализације активности предвиђеним овим документом су и Амбасаде смјешетене у Црној Гори. Њима ће ЛПА бити представљен у намјери да се лакше препознају активности које партнерски треба реализовати.

1. Праћење и процјена успјешности реализације ЛАП-а

Мониторинг и евалуација представљају веома важан сегмент имплементације сваког стратешког документа и контроле квалитета и утицаја остварених резултата који има за циљ да омогући праћење динамике и успјешности реализације, али и евентуално ревидирање постојећег документа, у складу са потребама заједнице и идентификованим изазовима у примјени.

Мониторинг реализације Локалног акционог плана за социјалну инклузију Рома и Египћана у општини Беране за период 2025-2028. спроводиће Секретаријат за друштвене дјелатности у сарадњи са Радном групом која је радила на припреми документа, а чине је представници свих релевантних субјеката који се баве поменутом проблематиком.

Мониторинг се састоји од анализе активности реализованих у складу са планом, као и активности које нису дефинисане планом, а односе се на интеграцију припадника ромске и египћанске популације. Састанци Мониторинг групе одржаваће се на полугодишњем нивоу.

Извјештаји о реализацији плана ће се креирати на годишњем нивоу и биће објављивани на интернет сајту Општине Беране.

Процјена успјешности реализације ЛАП-а урадиће се на крају реализације документа. За потребе евалуације биће ангажован екстерни експерт како би се на што објективнији начин сагледао степен остварености ЛАП-а и формулисале научене лекције које треба да буду основ за израду будућег ЛАП-а.

2. Комуникација циљева плана

КОМУНИКАЦИОНИ ПЛАН ЛОКАЛНОГ АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА ИНКЛУЗИЈУ РОМА И ЕГИПЋАНА

ЦИЉ КОМУНИКАЦИОНОГ ПЛАНА

Циљ комуникационог плана „Локалног акционог плана за инклузију Рома и Египћана у општини Беране за период 2025-2028.“ првенствено се односи на ефективност порука које планирамо да пошаљемо у току реализације стратешког плана, а у циљу постизања веће видљивости акција и резултата међу циљним групама пројекта и крајњим корисницима. Поред повећања видљивости, циљ нам је и да комуникационим планом обезбиједимо бољу информисаност на нивоу циљних група, као и стручне и лаичке јавности.

2.1 Циљне групе и специфични циљеви у односу на циљне групе

Циљне групе којима ће се представити циљеви и активности током процеса реализације ЛАП-а су: **Заједница Рома и Египћана**. Сам документ али и свака појединачна активност

биће представљени припадницима РЕ популације. Циљ је да све вријеме реализације ЛАП-а буду укључени и да се омогући РЕ заједници да дају своје оцјене о квалитету спроведених активности.

Већинско становништво-током реализације ЛАП-а посредством медија биће периодично информисана јавност шта се све реализује и који су резултати остварени захваљајући ЛАП-у. Циљ је да становништво препозна напоре локалне управе у социјалној инклузији РЕ заједнице у рјешавању горућих проблема. Такође, циљ је да се едукује већинско становништво како би се лакше осигурала инклузија.

Доносиоци одлука-одборници у локалном парламенту ће бити информисани о реализацији активности предвиђених ЛАП-ом кроз периодичне извјештаје. Такође, ради бољег упознавања са проблемима РЕ, на све активности које се буду реализовале у оквиру ЛАП-а органи локалне управе како и други носиоци активности добиће сугестију да позивају одборнике из локалног парламента.

Медији-за комуникацију са медјима биће задужен представник надлежног секретаријата који координира процес реализације ЛАП-а. Координатор реализације ЛАП-а ће имати периодичне састанке са представницима медија како би им појаснио суштину активности које се планирају спровести како би извјештавање о самим активностима било сврсисходно и код грађана који не припадају РЕ заједници будило осјећај емпатије.

2.2 Комуникационе активности

Главне активности и комуникациони алати

У циљу достизања постављених циљева важно је дефинисати слоган и главне поруке пројекта, које ће бити комунициране кроз реализацију пројекта. Дефинисане комуникационе активности ће бити реализоване кроз: саопштења за медије, извјештаје, брошуре, интернет, фејсбук, твиттер, инстаграм и друге социјалне мреже. Активности ће бити визуелно уобличене кроз фотографије, инфографике, видео прилоге, лифлете, билборде и кроз различита креативна дизајнерска рјешења.

На основу члана 58 Закона о Локалној самоуправи ("Сл. лист.ЦГ" бр.2/18 и 34/19, 038/20,50/22 и 84/22) , и члана 84 став 1 тачка 3 и члана 85 Статута Општине Беране ("Сл.лист.ЦГ-

Општински прописи", број : 42/18) , Предсједник општине је донио Одлуку о именовану радне групе за израду Нацрта Локалног акционог плана за социјалну инклузију Рома и Египћана за период 2025-2028 године бр. 01-018/24-522 од 28.02.2024. године, у саставу:

1. Милош Раковић, секретар Секретаријата за општу управу и друштвене дјелатности, координатор;
2. Хана Међедовић, самостална савјетница И за унапређење положаја рањивих група,чланица;
3. Никола Ђукић, представник ДОО „ Комунално“ Беране, члан;
4. Миланка Делетић, представница ЈУ ОШ „ Вук Караџић“, чланица;
5. Никола Раичевић, представник ЈУ ОШ „ Радомир Митровић“, члан
6. Петар Пајковић, представник ЈУ „ Центар за социјални рад за општине Беране, Андријевица и Петњица“, члан;
7. Марина Гојковић, представница ЈПУ „ Радмила Недић“,Беране, чланица;
8. Дијана Михајловић,представница „ Завода за запошљавање Црне Горе“-ПЈ Беране, чланица;
9. Данијел Рмуш, представник НВО „ УЗП Рома и Египћана“,члан;
10. Петрит Амурлахи, медијатор, представник НВО „ УЗП Рома и Египћана“, члан;
11. Соња Ђукућ Шарић, представница Министарства унутрашњих послова – одјељење безбједности Беране, чланица;
12. Снежана Вукајловић, представница ДЗ „ Др Ника Лабовић“ Беране, чланица;
13. Султан Бећа, фацитатор на РОМАЦТЕД програму, представник НВО „ УЗП Рома и Египћана“,члан.